

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ

BÉLA, A BUTA

UJABB ELBESZÉLÉSEK

TARTALOM

EZÜSTBOT

A JÓ BÍRÓ

FOGFÁJÁS

F. F. REJTÉLYES GYÓGYULÁSA

LEGENDA

ÜVEGSZEM

BÉLA, A BUTA

HÚSÉG

SZEMETES

APA

EZÜSTBOT.

Elek a zsibbasztó és tompa délutánon elaludt, ültő helyében. Mire fölébredt, már este volt, - haldokló violafénnyel - senki se ült az elsőosztályú fülkében. A vonat alacsony falak közt rikkantott és ugrált, egy közeledő állomás előtt, annak a városnak az aljában, melynél át kellett szállnia, hogy a legközelebbi gyorssal hazautazzon.

Kábultan nyitotta föl szemét, mint az ébredő utasok, kik első pillanatban megriadnak attól a gondolattól, hogy álmaikban más irányban vágattak és nem támogatták akaratukkal a vonatot, mely azalatt lelkiismeretesen röpítette őket szilárd céljuk felé. Arca dagadt volt az egészségtelen álmotól, orra - a forró gőzfűtéstől - vérbő, a torka száraz. Összeszedte holmiját, egy disznóbőr bőröndöt, egy kezításkát, egy gyapjútakarót, magára kapta a télikabátot is. Akkor vette észre, hogy a фуlke hálójában egy bot van. Valószínűleg ott felejtette valaki. Kezébe fogta, aztán az idegen holmi iránt érzett megvetéssel visszadobta a hálóba.

A fülkében egyedül a bot fogantyúja árasztott fényt. Körötte a homály - pár milliméternyire - szürkésen derengett. Újra leemelte és nézte. Közönséges bot volt, melyet százan és százan viselnek, a fája fekete, alul sáros és kopott, a kupakja elferdült, látszott, hogy a tulajdonosa sokáig használta és szerette. Ki is tekintett a folyosóra, hogy nincs-e ott az illető. De a folyosón lélek sincs, a többi fülkében se, egyedül szállt le s mindenesetre magával vitte a botot, hogy átadja a vonatvezetőnek vagy az állomásfőnöknek, annak, akinek a talált tárgyakat szokás átadni.

Egyelőre megvacsorázott az étteremben. Társaság híján se únta magát, mert a másik széken, vele szemben ült, a télikabátja mellett, a bot, mint egy idegen úr, aki nyájas és a feje ezüstös. Egyes mozdulatai okvetlenül a botnak szóltak. Félrebillentette a fejét, mosolyogva és kicsinylően bámulta. Soha életében sem viselt botot. Fizetni akart, a pincér azonban nem jött. Erre a bottal zörgette meg a padlót. A pincér ezt azonnal meghallotta. Künn a pályaudvaron, a fagyos, vidám éjszakában vívómozdulatokat tett és egyik útitársának egész vasúti térképet rajzolt a földre. A kalauztól pedig könnyedén megkérdezte:

- Ez a budapesti gyors? - és rámutatott egy kocsira, a botjával.

- Méltóztassék - felelte a kalauz, aki tisztelgett, mint az országgyűlési képviselőknek szokás.

Most végképen elhatározta, hogy a botot megtartja magának. Vidéki rokonainál, akiknél a karácsonyi ünnepeket töltötte, harmincöt koronát vesztett, huszonegyesen. A bot épen harmincöt koronát érhet. Annyit mindenesetre, de semmiesetre se többet. Végre ő is vesztett egyet-mást: egy ezüstórát, az érettségi után, aztán tavaly a kávéházban ellopták a télikabátját. Otthagyta a fogason és valaki megtalálta. De találni és lopni két dolog. Mindenütt olvasható a fölírás: „talált tárgyak” és nem: „lopott tárgyak”. Homályosan emlékezett egy közmondásra: „talált holmi istenajándéka”. Ha nem magyar közmondás, akkor albán, vagy ilyesmi. Valahol okvetlenül olvasta.

Sokkal jobban izgatta ennél az, hogy a botot a sok csomagtól - akármiként nyújtogatta a nyakát - nem láthatta. Szeretett volna fölállni és kihalászni a hálóból, de a zsúfolt kocsiban lehetetlenség volt. Pedig ilyesmi oly könnyen elvesznek. Ezért minden leszálló utast gyanakodva mért végig, nem viszi-e el a botot, az ő botját.

Jóval éjfél után érkezett meg, hordár, kocsi nem akadt, magának kellett vinni a podgyászait, gyalog. Bőröndje nem volt, de a bottal együtt lépekedni fölöttébb körülményesnek tetszett. Meg is botlott benne és többször leejtette a földre. Másnap világos téli reggel volt, éles

színekkel. A Duna jégtáblákkal habzott, mint a jegeskávé, a hegyeken cukorsüvegek, hóból, még a szemétdombok is olyanok, mint a cukrászsütemények, melyek fehér tejszínhabbal, vagy barna mokkalakrémmel vannak töltve. Csak most lehetett látni, hogy milyen csinos a bot. Ezüst nyele tündöklött a verőfényben. Hosszú sétára indult vele, végiment a korzón, bátran tekintett a lányok után, úgy érezte, hogy világfi és könnyed. Este egy zenés kávéházban színes likőröket ivott Zsiráf Paulával, a híres mozigéniésznővel. A botot a ruhatárban helyezte el s - először életében - húsz fillért fizetett érte. Kétségtelen, gondolta, hogy bizonyos kiadással jár, mint a kutyák, nők és gyerekek, de megéri.

Csak harmadnapra vette észre, hogy kizításkája nincs sehol. Sápadtan állt meg a szoba közepén. Bizonyos, hogy a vonaton ellopták, pedig gyöngyfókabőrből volt, istenem, háromszáz koronát fizetett érte. Helyette a botot hozta haza. Följelentést tett az ismeretlen tolvaj ellen s azzal vigasztalta magát, hogy a bot is megér körülbelül háromszáz koronát, mert nagyon nemes hajlású. Néha attól félt, hogy még többet megér. Lehet, hogy becses műdarab, vagy valami régiség is.

Amint így tépelődött, megjelentek előtte az útítársai, kiket - azt hitte - egészen elfelejtett már, egy vörösbajszos földbirtokos, mellette egy főispán, egy őrnagy, egy pap, egy hallgatag úr, ki oly halk és kenetes, mint egy kínai. Vajjon kié lehetett a bot? Ő a főispánra gyanakodott. Nyugtalanul ment az utcán. Mindenki a botra nézett, kétértelmű, gúnyos mosollyal. Erre az ezüst fogantyút a télikabátja szárába rejtette. A följelentés óta általában izgatott volt. Majdnem minden nap hajnalban vetődött haza. Botját valamelyik sarokba dobta, egy szekrény mellé. Megtörtént, hogy reggel az ágya mellett találta. Azt kellett hinnie, hogy a bot változtatja helyét, mint az alvajáró, éjszaka egyedül sétál a szobában.

Aludni se igen tudott. Egyszer azt álmodta, hogy rongyosan és sápadtan járkál házról-házra és koldul, száraz kezében egy koldusbottal, melyben fölismerte az ezüstbotot. Verejtékes homlokkal ébredt. Kezébe vette a botot. Fogantyúja lapján sokáig bámult egy jelet, melyet nyilván ravasz tulajdonosa vésett rá, hogy minden körülmények között ráismerjen. A karcolás mély, nem lehet lekaparni. Hiába feszítette késsel, a burok se jött le. Elek új borítékot akart rátétni. De az ezüstműves azt mondta, hogy a fája nem éri meg, a borítéka pedig egyszerű bádóg. Mit lehet vele tenni? El kell dobni a szemétre.

Így igazán könnyű szívvel válhatott meg a bottól. Bement egy kereskedésbe, vett valamit, a botot pedig egyszerűen egy szék mellett hagyta. Végtelenül megkönnyebbülten sietett hazafelé. Már a sarkon lehetett, mikor valaki utána szaladt.

- Kérem, - lihegte a boltifü - ott tetszett felejtani.

Elek félreugrott, gyanakodva.

- Nem az öné? - kérdezte a gyerek és ráemelte vérszegény arcát.

- Hogyne - mondta.

- Tessék - kínálta újra a kifutó, de nem adta oda. Most már maga is azt hitte, hogy másé.

Elek olvasni igyekezett az arcából, tud-e valamit, könnyörögve nézett rá, aztán kezébe nyomott öt koronát és elfogadta a botot. Az utca, melybe befordult, sötét volt. Híg, hideg sár borította az aszfaltot, tintafekete eső csöpögött a tintafekete égből, ráhullott az arcára, az ingmellére, mindent befeketített. Megragadta a botját. De úgy érezte, hogy a bot fogja a kezét, görcsösen, mint egy idegen ember keze.

Az vezette őt lépcsőről-lépésre, erőszakosan és keményen.

Mindig tovább és tovább.

A JÓ BÍRÓ.

Judás János huszonkilenc éves korában - egy sötét februári délelőttön - mondta ki első ítéletét. Hat hónapi fogházra ítelt egy tizenkilenc éves lányt, kit sikkasztással vádoltak. A tárgyalóterem fülledt és poros volt, régi kendők és cipők szaga kóválygott a levegőben. Maga is örült, amikor kilépett az utcára és orrába-szájába betódult a jeges levegő. Akkor vette észre, hogy a feje kissé fáj. A téli égbolt úgy simult rá, mint egyetlen, nagy hidegborogatás.

Sietett haza ebédelni.

- Mennyit kapott? - kérdezte az anyja.

- Fél évet - szólt a bíró közönyösen.

Az anyja olyan mozdulatot tett, mintha sokalná.

- Előrelátható volt - magyarázta mosolyogva. - Főképen az esett latba, hogy a vádlott nem tanúsított beismerést. Makacsul tagadott.

- Szegény.

- Szegény? - és a vállát vont. - A szegény ember is élhet tisztességesen.

- Kétszázötven koronából?

- Az mindegy, - vágott közbe kissé hangosabban, mint akarta, hogy ne is gondolkozzon, csak a szavát hallja - mindnyájunknak vannak kötelezettségeink. Különben mi lenne a társadalommal.

A bíró délután szundikálni szokott, a keskeny zöld díványon, egy órácskát. Ma nem volt álmos, de lefeküdt, minthogy élete módján soha semmit se változtatott. Mindig egyidőben kelt és feküdt, mindig egyformán öltözködött. Készen vett, bélelt fehér nyakkendőt viselt, melybe egy piros félholdas melltűt tűzött. Az arca igénytelen. Szeme olyan színű, mint a kocsonya. Kopaszodó fejről hosszú fekete cérnaszálak módjára lógtak a vékony hajszálok. Így - kopaszon is - alapjában csak egy jó fiúnak látszott, kit az élet majdnem érintetlenül hagyott. Nyugodtan élt, világnézete egyszerű volt. Mindenképen szerette a rendet és a szabályosságot. Tudta, hogy vannak jó és rossz emberek, de mind a kettő külön csoportban foglal helyet és olyan nagy köztük a különbség, mint a pillék és a pondrók közt.

Ami azt a leányt illeti, kétségtelen, hogy a rosszak közé tartozik, nem az egészen rosszak, de a középrosszak közé, kiket meg kell büntetni. Csak legalább ne tagadott volna. Akárhogy is van, nem tudott elaludni. Az óráját nézte, hogy futja be körét a kismutató. Sohase hitte, hogy ilyen lassan mulik az idő. Március... május... június... számolgatta az ujján. Mire kiszabadul a lány, augusztus lesz, a kertjük tele lombbal és virággal.

Az első hetekben egyre izgatottabb lett, de az izgalma később sem múlt el. Egyelőre éjjel-nappal dolgozott, beleásta magát az aktákba. Valahányszor belépett a törvényszék küszöbén, elfogta az a határtalan bizonytalanság, amit első ízben érzett. Hogy nyugtassa idegeit, estefelé hosszú sétákra indult, túl a városon, hol épülő kaszárnyák sötétlenek és bozontos kutyák kószálnak, ijedt szemmel. Itt bevallotta magának, hogy kicsit megzavarodott. Mindig tudta, hogy mi a jó és mi a rossz, de most már nem tudta. Tulajdonképpen az izgatta, hogy mindig szemébe kellett nézni a vádlottaknak, akiknek oly egyszerű a szemük. Próbálta elfordítani a fejét, de a bűnösök ismét a szemébe néztek, minél szigorúbban tekintett rájuk, annál szelidebben. Különösen annak a lánynak volt valami kimondhatatlan egyszerű szeme. Azokkal az esetekkel, melyeket valaha könyvben tanult, egymásután találkozott. Akadtak kis ügyek, a

lélek oly betegségei, melyek nyomtalanul gyógyultak, a büntetés mindössze abból állott, hogy megfeddette a vádlottakat, azután elbocsátotta őket. A kihágás egy jogi szépséghiba, szinte kozmetikai beavatkozásra eltűnik. Voltak azonban súlyosabb bűnösök. Itt már alaposabb gyógykezelésre volt szükség, egy vagy két évi börtönre, mert ennyi idő alatt gyógyul a lélek betegsége. Aztán jöttek a többiek is, az igazi nyavalyások, balkörmű és sötét fickók, busa homlokkal és elfajzott koponyával, a bűn sápadt hektikásai, majd a hevenyfertőző betegek, a gyujtogatók, mintegy a tüdőgyuladás forró lázában, rablók és betörők, mint a hagymázosok, a gyilkosok, ezek a pestisese, kiken már nem lehet segíteni, végül a visszaesők, a gyógyíthatatlanok, a förtelmesek, örökké kiújuló tályogokkal, rohadt karokkal és elszenesedett lábbal, emberi voltukból kiforgatva, szinte fölismerhetetlenül. Mennyire sajnálta mindegyiküket. A bűnüknek mindig megtalálta a magyarázatát. Sokszor félt tőlük, az az érzése volt, hogy a lélek kórházában jár, egy fertőző pavillonban, ahol ezer és ezer halál leskelődik, mindenre, órára is. Tudta, hogy az orvosok köpenyt húznak, keztyűt és álarcot öltenek, mikor ragályos beteg mellé lépnek, nehogy ő rájuk is áttérjedjen a betegség. Itt azonban nincsen ilyen védekező intézkedés. Abban a polgári ruhában ül, mint otthon. Kezén, mellyel fekélyekben turkál, nincs gummikeztyű. Ennek a kéznek pedig bele kell nyúlania az életekbe és egy pillanatban - bármennyire fáj annak, aki sújt és annak, akire sújt - keményen le kell csapnia. A nagy-nagy feladattól visszatorpant. Úgy érezte, hogy a keze csak egy ember keze, puha és gyenge.

Nyár derekán meghalt az édesanyja, ő pedig egyedül, egész egyedül maradt a földön. Új kétszobás lakást bérelt a város egy félreeső utcájában. Este ténfergett a süket és vak szobákban, ruhástul dőlt le az ágyra és bámulta a mennyezetet. Zsibbadt gerince fájt. Azon tépelődött, miért is vétkeznek annyit az emberek? Örömeiket keresnek szegények, nincsen örömeik. Az ő élete is olyan sivár, elmúlt fölötté az idő és nem történt vele semmi. Amint nyitott szemmel bámult a sötétségbe, visszaemlékezett egy fiatal cigányfiúra, aki megölte a kedvesét, karcsú és gyönyörű volt, mint valami nemes vad.

Idegességében rágyújtott egy cigarettára.

Eddig nem is dohányzott. A dohány ízlett a szájának, a torkának, az üres gyomrának, egészen megtöltötte, úgy hogy nem is vacsorázott, a testében villanyos izgalom bizsergett. Nem tudta, hogy miért jó a keserű és a méreg, mért édes és gyógyító az, ami fáj. Másnap reggel azonban már az ágyban rágyújtott egy cigarettára.

Akkoriban nehéz és igen bonyolult pört tanulmányozott, mely minden testi és szellemi erejét igénybe vette. Ette egymásután a cigarettákat, orrán, száján engedte ki a füstöt, munka után pedig fölnezett a kaszinóba, ahol szívesen megivott egy félliter bort és kártyázni kezdett. Egyszer elvesztett százhusz koronát, de másnap visszanyerte. Aztán elvesztett kétszáz koronát és még százötven korona adósságot csinált. Azok a nyugtalanságok, melyek eddig gyötörték, lassanként elmúltak. Minden este fölment a kaszinóba, a kártyaasztal mellett üldögélt, nézte a lapok járását és másnap zavartalanul dolgozott.

Így élt évekig. A haja közben kihullott, azok a hosszú, fekete cérnaszálak, melyek fejét borították, a fésűjében és a keféjében maradtak, az arca pedig sápadtabb lett. Egy év múlva nyakendőit is megváltoztatta, a bélelt fehér bepiszkolódott, helyette egy kék babos selyemkendőt vásárolt, melyet csokorra kötött. Ezt egyik helyi színésztől látta. Éjfélután minden vendéglő és kávéház becsukott, csak a vasúti állomás mellett a kis bohémtanya maradt nyitva, melyet főképp színészek látogattak. Ide járt el, a színész-asztalhoz. Úgy találta, hogy ezek a jó emberek a könnyelműségük ellenére is tisztességesek és erkölcsösek. Beszélni itt nem igen szokott, minthogy az ital szótlanná és szigorúvá tette. Lengyel pálinkát ivott, és a szája széléről szomorúan lógott egy virszinia. Idegenül, kissé zavartan ült közöttük, mint aki véletlenül eltévedt,

de azért nem érezte magát rosszul. Egyik pincér sokáig színésznek nézte és „művész” úrnak szólította.

A bíró sohasem vesztette el méltóságát. Azokat, kik ebben a cifra társaságban közel akartak hozzá férközni, távol tudta magától tartani, s mindig egyedül ballagott haza. Azt is csak nagysokára tudták meg a városban, hogy nem él egyedül. Egy nővel lakott, ki valaha a cirkuszban játszott. Reggelenként látták, hogy az ablakán kihajolt egy sárgahajú lány, piros ruhában. Eleinte csak félénken, de aztán egész nap az ablakban könyökölt, cigarettázott és nevetgélt az arra sétálókra.

Látogatókat nem fogadott a bíró, napját jórészt a hivatalában töltötte, csak hajnal felé vetődött haza. Ilyenkor hosszú, hosszú beszédek mondott magában, melyekben igazolt mindenkit, aki vétkezett és vádat emelt azok ellen, akik nyugodtan emésztenek. Egy-egy tilalomfa előtt megállt a parkban, mosolyogva csóválta a fejét. „A gyepre lépni tilos.” Dehogyan is tilos, szabadságot és boldogságot az embereknek, labdateret a gyermekeknek, hogy napfényben cikázzanak, a gyep nem az öreg polgárok szemének való, az élet azért van, hogy használjuk. Bandukolt a parkon át, a sunyi, hajnali holdfényben s a behorpadt kemény kalapjával olyan volt, mint valami polgári démon. Az orgonabokorról letört két nagy ágat, ellopta. Magába szívta az eleven illatot. Ittas könnyeiben végtelen szeretet olvadozott mindenki iránt, aki gyöngé és szenved, kitérte a karjait, hogy a szívére ölelje testvéreit. Részeg száján csillogott a nikotinos sárga nyál.

Lábujjhegyen lopódzott be, nehogy fölkelte az alvó nőt. A szoba levegője elviselhetetlenül forró és tikkadt volt a sok olcsó illatszertől. Egy selyempincsi szaladt elébe, a nő ölebe. Meggyújtotta a hálószoa rózsaszínű villanyát. Arca fakó volt, a szája halvány. Amint ült ebben a rózsaszínű fényben, mely egy rendetlen szobát világított meg, a piros hálókabátjában és a piros otthoni sipkájában egy elkárhozott léleknek rémlett, aki valamit gyötrődve keres és nem talál sehol. Az igazság ebben a szobában se volt. Sehol, sincs az egész földön. De valahogy úgy érezte, hogy most közelebb van hozzá, így szegényen és boldogtalanul, minden nélkül, most már ítékezhet azok fölött, kik hozzá hasonló szerencsétlenek és érdek nélkül védhetik a gazdagok, hatalmasok társadalmát, a polgári otthonokat, melyekben egészséges, erős gyermekek játszanak és szelid hitvesek alszanak.

Minden reggel hét órakor csörömpölt a keltő órája. Felugrott az ágyból és a zuhany alá állott. Lemosta magáról az éjszakát s mire kiért az utcára, a reggeli napfényben már más volt, a homloka józan, a szeme tiszta. Sietett azokhoz, akik gyarlók, mint ő, hogy igazságot tegyen, beteg orvos ment-ment a pácienseihez. Évek óta mindig elsőnek érkezett a törvényszékre. Míg rákerült a sor, cigarettázott a folyosókon és meg-megállt egy fordulónál, az igazság istennőjének szobra előtt, aki bekötött szemmel magasodott föl, kezében a karddal és mérleggel. Itt mindig hosszan tétozott. Arra gondolt, hogy az igazság istennője égi volta ellenére sem mert szemébe nézni a bűnösöknek, félt azoknak a tekintetétől, akiket elítélt s az embereket tagadta meg, hogy igazságos legyen. Ő azonban ember. Állott, állott előtte, mutatta neki kopasz fejét, sovány arcát, síró szemét, kitérdelt nadrágját, lyukas cipőjét, elkótyavetyélt boldogságát, az egész életét, hogy elfogadja, legalább ő, áldozatnak.

De az istennő, aki sohase látott még embert, nem látta meg őt sem.

FOGFÁJÁS.

I.

Vacsorázik a násznép. A kis udvarban az uborka, a bors, a vanília illata érzik. Patkóalakú hosszú-hosszú asztalnál ülnek a vendégek, sátor alatt, százhuszan.

Az első pohárköszöntőt az országgyűlési képviselő mondja. Utána az éneklőkanonok emelkedik szólásra, ki lila övvel a hasán, kezében pezsgőspohárral, az élet igazi mélységéről, a szenvedésről beszél. Menyasszony és vőlegény annyira figyelnek a szavára, hogy leteszik a kést, villát.

Ekkor fájdul meg a vőlegény foga.

Tudja is, hogy melyik. Baloldalt van egy zápfoga, mely - különösen időváltozáskor - rakoncátlanodni szokott és már többször gondolt rá, hogy tömetni kellene. A fájdalom mégis váratlanul jön, - meglepetésszerűen, mint egy roham - úgy hogy belesápad. Lehajtja a fejét. Nyelvét próbálja a fogán tartani, de mindhiába, se lát, se hall. A kanonok még mindig a legszebb körmondatokat mondja. Feléje mosolyog és ő is igyekszik visszamosolyogni rá. Bámulja a vendégeket, kiket egyszerre nem ismer meg, a cifra asztalt, a tortákat a piros és sárga borok közt, a ponyvát, fönn a friss lombokat és a nemzetiszínű zászlócskákat.

II.

Vacsora után kiszalad a sátorból az ecetfák közé. Szeretne felbőgni a csillagos nyári égre. Annyira szenved.

Mire visszatér, az arca krétafehér, a homloka verejtékes.

Elhatározza, hogy úri hidegséggel uralkodik magán. Leül a menyasszonya mellé. Egy szót se szól.

Aztán mégis megmondja, hogy nem bírja tovább.

III.

Mennek a leányszobába, hova nem hallatszik a cigánymuzsika és a lakodalmas lárma.

Itt minden csupa pillangó és csipke, csupa ibrik és selyemfestés, csupa illat, aranyceruza, táncrend, csiricsaré, az asztal dőcög, az ágy keskeny, a dívány szűk, a szék kicsiny. Aki megmozdul ebben a babaszobában, az biztosan összetör valamit.

A bútorok a vidéki költészet örületét lehellik.

Egy bronz házinyúl gyomrában keltőóra ketyeg, a kefék hátán tükrök, az éjjeli szekrényen két síró angyal.

Mind a ketten leülnek, zavartan.

IV.

Tulajdonképen alig ismerik még egymást.

Télen találkoztak először, egy bálon, a farsangot áttáncolták, néhányszor együtt mentek társaságba, a leány párszor éjjelizenét, többször virágot kapott, jegyajándékul pedig egy gyémánt-gyűrűt.

Tetszett neki a vőlegénye csíkos selyem-gallérvédője meg az aranyórája, melyet csuklóján viselt, karkötővel.

Ő maga pedig szép volt, mint egy bábu. Mellei viaszszárgák és fülei - két rubin láng - lobognak a türelmetlen ábrándoktól.

V.

Most szembenéznek egymással. Először maradnak magukra az esküvő után és mindjárt szenvedniök kell.

Künn gomolyog a tánc. A vőlegény összehajtott, friss zsebkendő-t tart - könnyedén - az arcához. Másképen képzeltek mind a ketten.

Hiszen ők szívesen szenvednének. Főképp lelki okok miatt, mint a regényekben. Kéz a kézben, elhagyott tájon, szomorúfüzek alatt. Erre azonban nem voltak elkészülve.

- Fáj? - kérdezi a menyasszony.

A vőlegény nem felel, csak a szemét emeli az égre, ezzel jelezve, hogy fájdalma lefestésére minden emberi szó gyenge.

- Annyira?

Legyint a két kezével, hogy ne is beszéljenek róla.

- Nem múlik?

Egész testével tiltakozik.

Egy korty rumot vesz a fogára. Az se segít. Csak az arc-húsát marja véresre. Mindenekelőtt szeretne kinyújtózkodni az aranyosbársony babaszéken, de az lehetetlen. Behozzák a másik szobából a bőrfotel, melyben délutánonként az apósa szokott szundikálni. Abba süpped bele, lihegve a fájdalomtól. Leveszik az asztalterítőt is, melyre aratólányok, búzavirágok, pipacsok vannak hímezve, a csupasz asztalra ráteszik a rumot és poharat. Fejét a bőrfotel támláján nyugtatja, bandzsít a lámpára, zsibong a bal arca, lüktet és viszket a gyulladt ínye. Néha pár pillanatra mintha alábbhagyna. Ez azonban csak a fájdalom kacérkodása, kihívás a játékra, készülődés újabb támadásra, mert az alattomos szünetek után teljes erővel zendül fel a fájás, cifrán és kacskaringósan tekergőzik, éles, mint a fütty, hegyes, mint a sikoly.

VI.

A menyasszony izgatottan fut ki a szobából. Háziruhát kap magára, könyökig felgyürkőzik s a hosszú, sötét folyosó végén sokáig csorgatja a vízcsapot. Hideg vizet visz be, két nádszéket állít a bőrfotel elé, ezekre helyezi a mosdótálat és a kékmázás kancsót. A vőlegény öblögeti a fogát. Eleinte a szája elé tartja a kezét, később már nem is tartja oda.

Vízbe márt egy fél törülközőt, azzal köti át a fejét. Semmit se ér. A fájdalom nem teketóriázik többé. Trillázni kezd a fogában, szaporán és tömören, mint a villamoscsengő, mikor két drótja összeér, sajog a beteg ideg, csörömpöl a villamos fájdalom, állandóan.

Nincs többé maradása. Összekuporodik és talpra szökken, le-föl jár a szobában, mogorván, mindig a fal mellett. A menyasszony követi. Kezét hitvesi jósággal kezére teszi. Ezt a vőlegény kikéri magának, így nem tud szenvedni, tovább megy és - tébolyult házi zsarnok - folytatja sétáját, egyedül, a fájdalmával.

VII.

Erre a menyasszony sértődötten ül le a díványra, szárítja könnyeit, az első könnyeit. De a vőlegény is sír. Potyognak a könnyei a fájdalomtól. Félnégy felé eszébe jut, meg kellene próbálni a meleget, sőt melegíttet a konyhában, ahol már a hajnali fánkot sütik a vendégeknek.

Tűt, cérnát, ollót hoz a menyasszony. Varrja a lámpa alatt a kis zsákocskát, melybe a meleg sőt teszik. Elharapja a cérnát, öltöget, mint az asszonyok, akik pólyát varrnak.

VIII.

A leányszoba üvegajtaja egész éjjel egyenletesen világít le az udvarra, csöndes, rózsaszínű fénnel. Gyakran fel-felnéznek a mulatók. Az anyák bámulják a puha ködben mozgó árnyékalakokat és a fiatalságukat idézik, mely örökre elmúlt, a boldogságra gondolnak meghatottan és öreg szemük héja nedves. A két násznagy kövéren és zömöken ül, egymással szemben. Nehéz ivók, kemény magyarok, elázottan hallgatnak. Mellettük 1849-ről beszélnek, arról, hogy áruló-e Görgey, vagy sem. Aztán az ajtóra mosolyognak mindnyájan, hogy fiatalság bolondság.

IX.

Öt órakor a leányszobában is dereng. Hamuszínű fény surran az öreg családi bőrfotelre, mely csodálkozva és szégyenkezve áll itten, a mosdótálra, a bádoggancsóra és a vizes törülközőre, mely a szoba közepén hever. Vászongyok az asztalon, a feldöntött fogcsöppek mellett egy gyűszű. Annyira megváltozott a szoba, hogy rá se ismernek reggel, de minden rendetlenség ellenére is úgy találják, hogy így kényelmesebb.

Mikor a nap a júliusi lombok közt felbukkan, már indulnak a fogorvoshoz fogat huzatni. Kilépnak a vad verőfénybe. A menyasszony arca kék. A vőlegény arca zöld. Balszeme bedagadt, oly pirinyó, mint egy sündisznóé. Meg se csókolták egymást, de házastársak, öreg férj és öreg feleség, pár óra alatt. Cipelik magukkal a kis sózsákot is, melynek hasznos és gyógyító hatását felismerték, ez kíséri első útjukra, mint valami, mely a szenvedések éjszakáján született. Nincsenek többé egyedül. Egy vidéki bérkocsi várakozik rájuk, két beteg gebével. Arra szállanak fel, rang szerint.

X.

Előbb a férfi, aki szenved, összetörve és elhasználtan, a kenyérkereső, az úr.

Utána az asszony, a cseléd.

F. F. REJTÉLYES GYÓGYULÁSA.

Úgy történt, hogy F. F., aki főfelügyelő volt egy állami vállalatnál, az utcán sétálva, egyszerre különös, elviselhetetlen, orrfacsaró büzt érzett.

Gyanakodva tekintett körül és ügyelni kezdett, mint a hivatalában szokta. Homlokát összeráncolta, erei kidagadtak, fakó, halotti szemét felgyújtotta a figyelem, mint ha a villanykörtebe hirtelen erős áramot kapcsolnak. Semmi gyanusat nem talált maga körül. Az aszfalt söpört és locsolt, mellette a házak tiszták, csatornák nincsenek a közelében. Csóválta a fejét, aztán kettőzve a lépéseit, tovább ment.

Pár méterrel odább megállott s akkor újra érezte a szagot. Megfordult, mintegy nézve a levegőben az utat, melyen láthatatlanul utánasompolygott. Ájulatos illat volt, a feloszlás gyászos aromája, édeskés és nehéz, kéjes és visszataszító, leírhatatlanul átható, olyan, mint a tubarózsa szaga, mely a napfényben rothadó avas konc páráival elegyül. Öntudatlan mozdulatot tett, hogy elhessegesse. Vannak szagok, melyek annyira ellenségeink, mint a szemnek a villanyfény, a fülnek a mennydörgés, az orr megborzas és visszatántorodik tőlük. Valami épülő ház mellett haladt el. Itt orrát a mész éles szaga szúrta, mely oly erős volt, hogy egyenesen az agyvelejébe nyilalt, mint egy hosszú, hegyes tű, mellette korhadó faállványok, nyirkos pincék. Hosszan tétovázott, hogy valamiként ezen a helyen fődözze föl a rejtélyes szag forrását. Mert még most is érezte. Ment egy-két lépést, sietni kezdett, hirtelen megállt, előretekintett, hátratekintett, de minden megfeszített erőlködése ellenére sem tudta eldönteni, hogy mi okozhatja azt a büzt, mely az egész légkört megmérgezte, a csillagokig. Mosolyogva sétáltak az emberek, könnyű őszi felöltőkben, férfiak és nők, akik semmit se vettek észre. A napfény aranymártása leöntötte a buja és lihegő fővárost. Minden házból és kapualjból más és más szag áradt ki, ellenmondó illatok és bűzök feleseltek egymással, mint a bérházakban a zongorajátékok, melyekből senki se hallja ki az igazi dallamot. Gőzölgött, párolgott, füstölt az élet ebben a langyos alkonyatban, a virágágyak és szemétdödrök, a cukrászdák és pálinkásboltok, a gyógyszertárak és a kórházak az ég felé lehelték tömjénüket, hódolva valamely ismeretlen istennek, aki az életet teremtette s a szép és ocsmány színeket, hangokat és szagokat egyformán megérti. F. F. főfelügyelő a szagok e macskazenéjében szórakozottan bandukolt haza, kis csomagban, amint szokta, vitte a vacsoráját, az ég felé fordította az arcát és nem gondolt arra, ami az imént megzavarta. Otthon, agglegény-lakásában jóízűen evett, közben is rendkívül fontos ügyiratokon járt az esze, melyeket holnap föltétlenül el kell intéznie.

Reggel, mikor elindult hazulról, az utcán megrohanta a tegnapi szag. Kétségbeesetten, megsemmisülten állt meg kapuja előtt. Pont az a szag volt. Alig ébredt a város, emberek úgyszólván sehol, az ablakok csukva, a levegő is hűvös, tiszta, igazán érthetetlen, honnan került ide. Bár többnyire gyalog szokott elsétálni a hivatalába, fölkapaszkodott egy villamosra, hogy megrövidítse az útját. Itt mintha nem érezte volna, aztán megint érezte. Kedvetlenül érkezett meg, de később megfellebbezett mindenről, a szolgát leszidta, a titkárral gorombáskodott, nagyon kedvesen telt el az idő délig. Csak hazamenet jutott eszébe megint. Újra érezte, egyre erősebben érezte.

Alig tudott ebédelni, búskomoran ült az asztalnál, a kenyereket elmorzsálta és a húsokkal bekente a tányérokat. Elhatározta, hogy rendszeresen megvizsgálja az esetet, csak az járhat eredménnyel. Sokszor mosta a kezét és öblögette a száját. Egy hét múlva megállapította, hogy a szag nem állandóan gyötri, de látszóan szeszélyes rohamokban, reggel is, délből is, este is, inkább a szabad levegőn, mint zárt helyen. Illatszerekkel próbálkozott és a jázmin, a mák, az orgona csak csömörletesebbé tette a levegőt. Elúnva mindent, tompán nézett maga elé,

társaságokba nem járt, otthon gubbasztott órák hosszát, arra gondolva, hogy valaha igazgató akart lenni, erről azonban le kell mondania és be kell látnia, hogy beteg, talán halálosan, gyógyíthatatlanul beteg. Még csak negyvenhat éves volt. Barátai azt mondják, hogy ez a „legszebb férfikor”, de tizenhét éves korában nem mondták, hogy még fiatal, harminc éves korában sem, hogy még nem öreg, amit a „legszebb férfikor”-nak neveznek az emberek, az tulajdonképpen a „legcsúnyább férfikor”. Belenyugodott, hogy így van, az, ami elől futott, az a szörnyűség, ő belőle árad. Végre vannak emberek, akik csúnyák és förtelmesek, akik bőrfarkasokat hordanak az arcukon, vagy akik kukorékolva beszélnek, akadhatnak szerencsétlenek, akik az orroknak utálatosak. Ebben a sötét gondolatban megvigasztalódott.

Egyik orvos sovány étrendet ajánlott - tea, tej, tojás, kétszersült - és fürdöket, *calium hypermangan*-nal. Naponta háromszor megfürdött a lila fürdőben, minden hatás nélkül. Ekkor egy híres fiatal tanárhoz ment el, aki egy hősszerelmes mosolygó fölényével fogadta, királyi előkelőséggel hallgatta meg a panaszát, levetköztette, kopogtatta a máját és a lépét s végül kijelentette, hogy semmi baja, azaz, az a baja, hogy képzelődik. Betegsége mindenestre érdekes. Meg is mondta a nevét: *hysteria olfactoria*. Az orrüreg felső részében vannak a szaglópálcikák, azok az idegvégkészülékek, melyek az orrba - a belehelés léghezama által - jutott légnemű testeket szag alakjában érzékelik és előfordul, bár igen ritkán, hogy ezek az idegek hibásan működnek, akárcsak az a szem, mely víziókat lát, vagy az a fül, mely hallucinál. Ilyen F. F. főfelügyelő beteges szagérzékenysége is, melyről a tanár, mint sajátos esetről, hosszabb megfigyelés után értekezést ír egy bécsi orvosi lapba. „Ön - mondotta, minthogy a professzor igen szellemes ember volt - a szag Macbethje, aki az orrával kísérteteket szagol.” Ez a magyarázat kissé megnyugtatta.

Mikor azonban eltávozott, már a lépcsőn érezte az ismert szagot. Futni kezdett, a szag pedig rohant utána, amilyen gyorsan szaladt, úgy szaladt az is, a sarkában volt és eztán rátámadt, kegyetlenül. Orra cimpái lázasan szimatoltak, figyelt az orra, ágaskodott és előremeredt. Azok a szemek, melyek véres árnyékot látnak, azok a fülek, amelyek túlvilági hangokat hallanak, nem figyelhetnek jobban. Kétségbeesésében azt kívánta, bárcsak vakulna és siketülne meg az egész emberiség orra. De csakugyan érzéki csalódásról van-e szó? Befogta az orrát és nem érezte, kinyitotta és újra érezte. Rázta a fejét, izgett-mozgott, néha magában beszélt. Idegesége kétségtelenül növekedett, de általános állapotában javulás mutatkozott, mert az a megállapítás, hogy csak idegbeteg, fölrázta közönyéből, meg is fogadta, hogy alaposan kigyógyítja magát és egy ideggyógyászhoz fordult.

A kezelés szépen haladt. Maga a beteg is elismerte. Fiatal, felvilágosult orvos volt az ideggyógyász, aki sutba vetve a múlt hagyományait, a testekkel való meddő foglalkozást, főképp a lélek boncolására alapította gyógy módját, abból kiindulva, hogy a beteg életkörülményeinek és múltjának részletes ismerete nélkül az ideggyógyászat merő kuruzslás. F. F. az orvos kérdőködéseire sokat beszélt, nyílt és titkos szenvedélyeiről, mindenekelőtt pedig a gyermekkoráról. Apja becsületes asztalosmester volt, ő pedig gyermekkorában szeretett a műhelyben tartózkodni, a gyalupad és az enyveslábasok körül, melyeknek átható szagára ma is szívesen emlékezett vissza. Nyilvánvaló, hogy képzelgése nem egyéb, mint homályos és gyötrelmes vágy az örökre eltűnt gyermekkor után, az ifjúság után, melyet különösen akkor sírunk vissza, mikor a férfikorból az öregkorba jutunk. Ezt, bármily fájdalmas is, tudomásul kell venni. Körülbelül ide jutottak a lélekboncolás során, mikor F. F. egy napon a hivatal előtt találkozott a vezérigazgatóval. Az igazgató elhúzódott tőle és félénken, rosszul palástolt zavarral kereste a zsebkendőjét. Most, egy pillanat alatt, megértette a helyzetet, erre a mozdulatra emlékezett, sokszor, nagyon sokszor látta, mások is így tesznek vele, az utcán, a villamosokban befogják az orrukat, bizonyos, hogy mások is érzik. Ő is érezte, még mindig, istenem, de mennyire érezte.

Hanyatthomlok futott az őszi esőben, egy orvosi táblát keresett, már fönn is volt az emeleten. Az orvos, akihez kalapostól és felöltöstől rontott be, kövér, kopasz bácsi, rossz orvos, de a legjobb gyermek, férj és apa, aki kis családjának már kétemeletes házat építtetett és abban sántikált, hogy a harmadikat is felépítse. Lihegve panaszkodta el, hogy mi járatban van. Az orvos bólintott, ő is érezte a szagot. Aztán vizsgálni kezdte, szokása szerint úgy, hogy a betegről le se vetette a felöltőt, mert nála a gyorsaság volt a fontos.

Keze ösztönös mozdulattal - évtizedes orvosi gyakorlattal - a páciens zsebén pihent meg, innen pedig - a felöltő zsebéből - kihúzott egy ezüst papirosba csinosan becsomagolt francia sajtot, melynek érett leve már szét is folyt a zsebben.

Diadalmasan lobogtatta meg ezt a leletet, mint híres sebészek műtéteknél a kór-okozó daganatot és azt a fölöttébb becses tanácsot adta a betegnek, hogy máskor ne hordjon a zsebében oly sokáig sajtot.

F. F. főfelügyelő az orvosi tanácsért ötven koronát nyújtott át, melyet az orvos eleinte vonakodott elfogadni, de aztán engedett neki.

Mindenesetre, gondolta, egy téglát a harmadik emeletes házhoz.

LEGENDA.

Vékony Pál IV. B) oszt. tan. bement a fürdőszobába, mind a két szemét összeszorította, a száját kicsit elfintorította, mint aki keserűvizet akar nyelni és belelőtt a jobb halántékába.

A golyó nyílegyenesen rohant az agyvelejébe. Halványan, véresen esett a fürdőkád mellé. Levelet nem hagyott hátra. Csak később vették észre, mikor levetköztették, hogy a kabátja szélére gombostűvel egy cédulát tűzött, arra mindössze ezt írta: „*Nem érdemes élni*”.

Halála híre másnap terjedt el az iskolában. A diákok nem igen szerették őt. Hallgató, alacsony, alamuszi fiú volt, aki az osztály közepén ült, se elől, se hátul, a pad szélén, a mellette lévő fal homályában és elveszve a zsibongó, meleg sötétségben, állandóan szentjánoskenyeret majszolt. Ezért még a könyvei is szentjánoskenyér-szagúak voltak. Akadtak olyanok, kik hamarjában nem tudták, kiről van tulajdonképpen szó. Milyen is volt? Sápadt és szeplős, az orra tömpe, a szeme savószerű. Mikor vigyorgott, - és majdnem mindig vigyorgott - az arca összegyűrődött, bőrgyűrűk keletkeztek rajta, melyek egy rongyos erszényhez tették hasonlóvá, míg a szája nevetés helyett csak sziszegett, hangtalanul. Senkit se szeretett és senkit se gyűölt. Vállát szokta vonni, ez volt minden véleménynyilvánítása. A tanárok is a vállukat vonták, úgy engedték át minden évben a felsőbb osztályba.

Most zavartan néztek össze iskolatársai. Keresték egymás között a barátját, aki valamit tudna róla, de senki sem volt barátja. Öngyilkossága okát nem ismerték. Aznap, mikor föbelőtte magát, még elment az iskolába rendesen, ebédelt, nem sokat és nem keveset, beszélt is, nem sokat és nem keveset, minden nagyon váratlanul történt. Délután a diákok kissé elszontyolodtak. Még mindig üres volt a helye, ez döbbsentette meg őket. Valami következetességet éreztek abban, hogy nem jött el, a halál keménységét, végtelenségét, szigorúságát érezték, kezdetét valaminek, aminek nem lesz soha vége s szívükben iránta féltékeny részvét, tisztelet, irigység gerjedezett, mintha kitüntették volna. Mert akit senki se vett komolyan, azt most a halál komolyan vette.

- Szegény, - mondogatták - ki gondolta volna, tegnap még itten ült, ezen a helyen.

- Derék fiú volt - jegyezte meg a latin tanár, azon tépelődve, vajon melyik is lehetett s akkor látta, hogy téved, mert az, akire gondolt, éppen abban a pillanatban szaladt át a folyosón.

- Vékony Pál, - biztatgatta magát - határozottan emlékszem rá. Nagyon szorgalmas tanuló volt.

Hófellegek közt ébredt a délutáni hold, - sárgán az éjszakai dorbézolástól - és nézte a diákokat, kik előadás után kisebb csoportokban mentek halottat nézni, a fagyos, tiszta levegőben.

Első pillanatban nem ismerték föl. Kicsi és sovány volt, sokkal kisebb és soványabb, mint életében. Halántéka fekete tapasszal volt beragasztva. Arcán valami titok lebegett, lábai összezusagorodtak, egész teste belefért volna egy nagyobb dobozba. A ruhája a régi, a haja, ez a vékony, vörös, fénytelen haj most is úgy simul a koponyájára, mint sok-sok élettelen cérnaszál. Nézték távolról, éhes szemmel. Közelebb léptek és eszükbe jutott, hogy akkor is így hallgatott, mikor felszólították felelni s egy szót se szólt, a fejét a mellére nyomta, alázatosan, mint egy vértanú, vagy makacsul, mint egy forradalmár. De minél tovább bámulták, annál érthetlenebb volt ez a földdarab. Különösen a komolysága és a jósága. A nevetgélő diák illedelmesen, összetett kézzel feküdt, a halál finom soványságától átszellemült. Úgy látszott, hogy jól beletalálta magát új hivatásába, kényelmesen elnyújtózott és ügyet se vetett rájuk.

- Ez Pál, - szóltak, minthogy sohase volt becéző neve - Pál.

- Csak volt - mondta egyikük, aki sokat olvasott.

Megint kicsit eltávolodtak a ravataltól, mely emeletnyi magasnak látszott és zavarukban a cipőjük orrát nézték. Ezt sohase hitték volna felőle. Ajkait egy végső elhatározás különös dacában összeharapta, a fogai közt még most is annyi akarat volt, hogy harapófogóval se lehetett volna szétfeszíteni. Szívük megdobbant, milyen szilárd és szigorú. A német tanár, akitől rettegett az egész osztály, nem ilyen szigorú. „Nem érdemes élni.” Vajjon hogy értette ezt? Különfélekép magyarázták. Némelyek azt mondták, hogy az iskola elől menekült a halálba, mások tudták, hogy szívesen tanult, csak csendes, szerény fiú volt. Mély, nagyon mély értelme van annak, amit tett és annak is, amit írt.

- Erős ember volt, - szóltak - egyéniség.

- Cigarettazott, - mondta egyik ismétlő - egyszer szivarozott is.

- Régóta készült erre. Láttatok, hogy nézett tegnap, - és a kisdíák levette kalapját, összemorcolta a szemét - így nézett - és mutatta, hogy nézett.

Kigyuladtak az ablakok, a diákszobák tintás asztalán szomorúan bóbiskolt a gyertya. A fiúk háromszögek, tusscsészék, szótárak közt tanulni próbáltak, de sehogyse ment. Egyik nagy falás kenyeret nyelt le, a torkába csorgó könnyeivel együtt, a másik fütyülni kezdett, de szájában elhidegült a hang. Akkor valaki sírva fakadt, az asztalra ütött és kiment, nem is mertek többé mozdulni, ültek egymás mellett, lesték az ajtót, nem nyílik-e ki.

Másnap reggel összegyűjtötték a koszorúra való összeget, díszes koszorút vettek, fekete selyemszalaggal, melyre aranybetűkkel édes szöveget írtak a felejthetetlen eltávozottnak. Maga a hittanár temette, ezüsttel szegett fekete köpenyben. A nép, a feketeség, a szemfedő még mindig hihetetlennek tetszett. Különösen az, hogy a pap miatta öltözött ilyen díszbe, mintegy a szolgájaként, az, aki egyszer meg akarta buktatni. *Circumdederunt me...* énekelték s mindenki sírt, az öregebb tanárok is. A diákok már értették a latin szöveget: „*Körülvettek engem a halál sóhajtsái és a pokol nyögései...*” Mindez rávonatkozik, aki nemrég múlt tizenhárom éves, őt vették körül a halál sóhajtsái és a pokol nyögései, aki benn a cifra faládjában a halottak megdöbbenő nyugalmaival várakozik. Minden halott, még ha gyermek is, olyan, mint egy felnőtt.

Januárban a kis sírt belepte a hó, februárban korcsolyáztak, márciusban hangversenyt tartott az iskola, áprilisban feleltek, májusban a városerdőben majális volt, júniusban diákbál és bizonyítvány-kiosztás. A szünidő alatt a víz egy-kettő lemosta a diákok arcáról az év gondjait, mindnyájan lesültek és meghíztak. Szeptember elején az iskola előtt könyveket árulnak, melyeket előbb gondosan kigummiznak, hogy nagyobb legyen az értékük. Itt adták el a kis halott könyveit is, melyeket egyik osztálytársának ajándékozott az anyja. „Vékony Pál” olvasták a kezeírását s bámulták, milyen szépek a betűi. Meg lehetett állapítani, hogy mindnyájuké között legszebb az ő írása.

Messze, a városon kívül állt a ház, melyben valaha lakott, sárga, földbesüppedt házikó. Nyílt csatornában folyik itt a szennyes zöld víz, a rothadás rózsaszínű páráival és a szappanlé ezüstjével. Korhatag fahidakon kellett átmenni a gyepes gyalogösvényre, gyermekláncfüvek és pásztortáskák között. Egyenként vagy csoportosan gyakran sétáltak erre a diákok, betekintettek az ablakon, mély sóhajjal. Egy sovány, idegen varrónő varrt ott, mások laktak már benne, csak a palánkos kertből hajlottak ki a régi napraforgók.

Egy napon valaki forgópisztolyt hozott az iskolába. Akkor volt, mint egy nagyobbacska tollkés. Állítólag ezzel ölte meg magát. Kézről-kézre adták, belenéztek a szűk, fekete csőbe és hideg lúdbőrözött végig a gerincükön.

A kisdíákokból komoly és fölényes nagydiákok váltak. Nemsokára eldőlt az is, ki kövéredik és kopaszodik majd meg, már látni lehetett a honatyák, a szereplő ügyvédek, a mellbajos hivatalnokok körvonalait. Egyikük, aki az önképzőkörbe verseket írt, titokban visszavásárolta a halott könyveit, selyempapírosba kötötte és esténként borzongó élvezettel nézegette. Fölfedezte, hogy a történelmi könyvében a magyar királyok halálozási évszámát mindig aláhúzta, amiből azt következtette, hogy évekig járt közöttük az önkéntes halál gondolatával. Mást is fölfedezett. Vékony Pál hagyatékába történetesen elkeverődött egy angol könyv is, valami homályos és értéktelen teológiai munka, melyet valaki valamikor náluk felejtett. Csodájára járt mindenki. Híre futott, hogy angolul is tudott, folyékonyan beszélt angolul. A tanárok egyszer-mászor példaképül is állították azok elé, kik a nyelvekben nem tanúsítottak kellő előmenetelt.

Különben nem volt szükséges emlegetni, állandóan gondoltak rá. Mikor elkorhadt a fakeseszt, melyet a temetéskor vertek be a földbe, csinos kőemléket állítottak neki. Érettségi után pedig még egyszer megkoszorúzták a sírt, csak aztán utaztak föl, az egyetemre.

Budapesten eleinte nem érzik jól magukat a vidéki „gólyák”. Rendesen elfoglalnak egy egész diákkaszárnyát, melybe beleviszik az iskola és a vidék szellemét. Esténként egymás szobájában gyűlnek össze.

- Emlékeztek rá? - kérdezte az orvosnövendék, aki aznap boncolt először és bölcsekedő kedvében volt. - Hogy múlik az idő. Maholnap már öt éve.

- A testvérünk volt, - tette hozzá valaki, akit nem lehetett látni a sötétben - a legjobb barátunk - senki se szeretett bennünket úgy, soha.

Ebben mindnyájan megegyeztek, a jogászok, a bölcsészek, az orvosnövendékek, a műegyetemi hallgatók mind meghatottan ismerték el, hogy sohase csatlakoztak benne, akiből nem lett se ügyvéd, se tanár, se orvos, se mérnök, csak tizenháromeves kis halott maradt, mindörökké.

- Én már nem emlékszem rá - szólalt meg valaki. - Milyen is volt a haja?

- Olyan szökés, - és köhögött a beszélő - egészen szőke, - és várt - aranyszőke.

- Nagy volt?

- Magas, úgy tudom, mindnyájunknál magasabb. Senki se nagyobb nála, - és körültekintett, hogy szemügyre vegye a többieket - senki sem - mondotta határozottan.

Téli esteiken, mikor az udvarra nyíló diákszoba ablakain a zuzmara csillogása szűrődött be, lámpagyújtás előtt, sokáig beszéltek róla.

- Hallottátok hegedülni?

Figyelem, csodálkozás, csönd.

- Mert gyönyörűen hegedült. Én hallottam egyszer, mikor az ablakuk előtt mentem el. Igazán művészién játszott, - mondta a jogász, aki leendő zsíros pörökről ábrándozott - mély és igazi érzéssel.

Énekeltek, füttyörésztek, gyufákat pattogtattak a sötét szobában. Aztán meggyújtották a lámpát, előkeresték a csészéket és míg forralták a teát, a borszeszláng kék lobogásában megjelent az ő sovány, szomorú képe. Körötte vékony fénykarika rémlett. Ez pedig napról-napra élesebb és határozottabb lett.

ÜVEGSZEM.

I.

Míg ült a szobában, három sötétség borult rá: a szoba homálya, melynek zsaluit éjjel-nappal csukva tartották, a fekete pápaszem és a balszemének éjszakája, mely egyre mélyült.

Az ivóvizet a pohárban tintának látta, a lepedő pedig, melyre esténként lefeküdt, fekete volt, mint a ravatalposztó.

Aztán szükségesnek mutatkozott a beteg szemének eltávolítása, - életmentő műtét, mondták - hogy legalább az ép szemét megmentsék s elvitték a kórházba, hol egy reggel megoperálták.

Nemsokára fölkelt az ágyból.

Üvegszemet kapott, mely meglepően hasonlított a másikhoz. A kötőhártya halványpiros, alig látható hajszálerecskéivel, a szivárványhártya is, csak középtűt a szembogár volt ijedelmes, a mozdulatlansága és a közönye miatt, mintegy a végtelenség, az élet megcsufolásának rémlett, valami ismeretlen messzeségbe bámult, mint egy örült szeme.

II.

Mindez oly gyorsan következett el, hogy ideje sem volt végiggondolni, mi történt.

Lehajtott fővel - szelid kétségbeeséssel - ült a kertjében. Harmincnégy éves volt, gazdag és annak előtte nagyon boldog. Alakja nyulánk és érdekes, a haja, mintha tussal festették volna, a szája egy ragadozó bátor szája.

János nézte a kertben a rothadó színeket, a piros, sárga, lila hullafoltokat, melyek a természet elfoszló testét tarkázták és a szeptember méla rakétáit, melyek hangtalanul emelkedtek a mozdulatlan levegőbe s ott valami halvány rózsaszín ködöt szítálnak. Jó volt visszatérni, lassan-lassan. A sötét szobában ujjai már megtanultak látni a szeme helyett s a lelke is el volt készülve mindenre, mindig mélyebben nyomult befelé a csöndbe és a semmibe s időre volt szüksége, hogy hazaérkezzen. Kicsit fáradt volt az utazástól. Újra meg kellett ismerkednie minden tárggyal s a nevén kellett köszönteni azokat a dolgokat, melyeket el akart felejteni.

Aztán hirtelen meglátta a világot, mint akinek leveszik szeméről a köteléket.

III.

A világ a régi volt: utak, folyók, hegyek, városok, színek, szagok, láрма és csönd.

A felesége karján jött ki és amint kiértek a rózsafákkal szegélyezett útra, ráesett első tekintete.

Sötét ruhát viselt, - mintha a függönyös szoba feketeségét magával hozná - az arca kissé sápadt volt a virrasztástól, a szeme beesett, de mindez csak érdekessé tette. Teréz, mondta az egyszerű és szegényes nevét és vérebe visszatért az öröm, mely lassan már megfagyott a halál közeledtére s felolvadt az első csókban, melyet annyi idők után látott is.

Csodálkozva szemlélte őt, ízről-ízre. Sohase találta ilyen szépnek. Nézte a kezét, mely élő-lénynek látszott, a száját, - egy okos rózsza - mely csöndes és jóságos dolgokat beszélt, szinte feleslegesen, mert magában is eleget mondott. Haja ragyogott az őszi napban, éretten és

sárgán, mint a méz, vastag fonataiban pedig más, olajos sárgasággal imbolyogtak a teknősbékahajtűk, melyeket átmelegített a délutáni tűz. Áldott szőkeség, melybe el lehet tévedni, mindörökre. Álltak egymás mellett a fekete és szőke ember, kik szerették egymást, kiáltottak egymás után és aki látja őket, elmosolyodik, felkacag ezen a boldog találkozáson, annyira egymásnak valók.

Egy éve voltak házasok, akkor szakadt rájuk a hosszú-hosszú bibliai sötétség. Teréz - szegény lány volt - ebben a kastélyban úgy nyugodott, mint a kincs, János pedig szerette a szegénységet, örült, hogy mindent ő adhat neki, szüksége volt erre az érzésre. Másképp, mondta néha, nem is tudná szeretni.

Most visszaemlékeztek mindenre. Felmondták a szerelmüket, mint a leckét. Emlékszel erre és arra? A szerelmesek gyakran vizsgáztatják egymást. A multat, a régi tananyagot nem engedik feledni, hogy annak alapján újat tanulhassanak és áttérhessenek a jelenre s a jövőre. Mind a ketten ujjongtak, hogy folytathatják.

János kislány-kora óta ismerte. Most azonban egyszerre lehunyta a szemét, elkápráztatta, mint a villámfény, kutatni kezdett emlékeiben, de ehhez az archoz nem talált semmi hasonlót, egészen új, érthetetlen és ismeretlen szépség állott előtte.

Sokáig csukva tartotta a szemét.

IV.

Másnap délelőtt kikocsiztak a városon kívül, a fák alá, hol nem járt senki sem. Hónapokig - míg a sötét szobában voltak együtt - mindent kibeszéltek és nem maradt mondanivalójuk, nyugodtan és egyetértően hallgathattak s beleolvadtak a táj és az ég nyugalmába.

A férfi izgatottan ült mellette a kocsin, mint egy udvarló. Szomjas szemével itta minden mozgását. Rájött, hogy sok mindent nem figyelt meg rajta, az arcát se egészen, szája körül a fanyar vonást se, mely olyan, mint az orgona keserű-édes illata. Azt kellett hinnie, hogy a vakságra készülöben elfelejtette, nem akarta, hogy fájdalmas legyen az elválás. Ha megvakul, akkor bizonyosan nem is emlékszik rá. Teréz pedig akkor mellette volt, de testetlenül, mint a lélek és a jóság s ő bús gondolataival lassan távolodott tőle. A búcsúzó és a haldoklók nem szeretik a szépséget, terhükre vannak az élők, nekik dolguk van, melyet csak maguk tudnak elintézni, el kell menniök, meg kell halniok. Jánosnak pedig meg kellett vakulnia a fél szemére.

Később már élesen érezte - és ettől megdöbbsent - hogy azelőtt nem látta igazán. Nemcsak a betegsége alatt, de sohase. Csak szerette és nem vette észre, mint önmagát. Képzelnéni kezdett, hogy afféle érzéki csalódás ez. A két szemével nem tudta meglátni, csak most az egyikkel látja. Talán, gondolta, a vakság hátterén tetszik csak olyan ragyogónak. És csak hozzá kell szokni napról-napra, meg kell barátkozni vele. Délután ledőlt a díványra, aléltan az örömtől és a nyugtalanságtól. Innen nézte - titokban - amint öltözködött a velencei tükör előtt. Kristályfésűvel bontogatta haját, mely zuhatagosan ömölt a vállára és remekbe készült teste lágyan hullámozott. Milyen tökéletes és pompás. Nem értette, hogy viselhette oly nyugodtan és természetesen ezt a boldogságot, mely most majdnem kétségbeejti. Ordítani szeretett volna és lehunyta a szemét, egy percig megvakította magát. Fájt ez a túlság, melyet szinte fel se lehet érni ésszel, olyan gazdag és nagyszerű, olyan pazar és lenyűgöző. Aztán kissé oldalt fordult, hogy még jobban szemlélhesse.

Úgy nézte tovább, ijedt szemmel, az ép szemével és a másikkal, a merevvel és kancsallal, az üvegszemmel, mellyel talán még jobban látta.

V.

Teréz megérezte testén ezt a hideg üvegtekintetet.

Lefésülte haját, mint az árvalányok és tanítónők szokták, hogy ne sértse azt, aki nézi. Odament hozzá és megcsókolta őt sokkal alázatosabban és hosszabban, mint azelőtt.

Jánosnak úgy fájt ez a csók, hogy majdnem sírva fakadt és elfordította arcát. Sokat hevert a díványon, egyedül, ébrenlét és álom közt. Éjjel nem tudott aludni, azt hitte a műtét izgalma miatt és álomport vett be, de a gyógyszer csak elkábította és napközben szundított el, felöltözve a díványon, pár pillanatra. Gyakran fájt a feje. Ilyenkor egyedül gubbasztott, bámulta a levegőt és gyötrődött a szépségétől, mely földre verte, mint a pestis. Ha nem lenne ilyen szép, gondolta sokszor, akkor is szeretném, és szövögette az álomképeket, milyen nagyon, mennyivel jobban, mennyivel nyugodtabban és tisztábban tudná szeretni akkor.

VI.

Magányos sétáin eszébe jutott, mit tenne, ha a felesége megcsálná.

Erre eddig sohasem gondolt.

A nők kegyetlenek, mint a természet és a rútságot, akármennyire is akarják, nem tudják megbocsátani, mert a földnek, a víznek egészséges erkölce lakozik bennük.

Multkor az utcán utánuk nézett két nő.

Vajjon kit néznek, őt-e, a félszemű szegény nyomorultat, vagy a feleségét?

VII.

Teréz egy este izgatottan mesélte, hogy hazajövet - kezében egy csomaggal - lebukott a villamosról, a kalauz előbb indította el a kocsit és ő majdnem a kerekek alá került.

Jánost ez nagyon - érthetetlenül - felizgatta. Bár semmi baj se történt, hónapok multán is reszkette emlegette és féltetni kezdte a feleségét, mindentől, nem engedte egyedül, mindig ő segítette le a kocsiról. Ha megsántul, istenem, ha nyomorult lesz, ő is, irtózatossá elgondolni. A villamos baleset álmában is állandóan visszatért. Egy idő óta csupa szerencsétlenség és halál volt az álma. A gyorsforraló lángja belekapott a felesége ruháiba és a bal arca megégett. Más-kor azt álmodta, hogy a nő megbetegedett, hagymáza volt és kihullt a haja. Nézte cserepes száját, a láz piros pöttyeit, melyek elrútították, aztán odarogyott az ágyára és eszeveszetten csókolta a csúf arcát és boldog volt, mint régen.

Mindezt annyira elevenen álmodta, hogy fel kellett kelnie, átment a felesége hálószerájába és csak akkor nyugodott meg, mikor látta, hogy nyugodtan és csendesen alszik.

VIII.

Valamit várt. Világosan maga sem tudta, hogy mit. Néha azt remélte, hogy csoda történik és mindent egyszerre rendbehoz, minden a régi lesz. Ez a csoda azonban nem következett be.

János napról-napra sötétebb és komorabb lett. Az orvosok a tengerpart mellé küldték utó-kúrára, egy szanatóriumba.

Elutazása előtt való napon a csomagolás közben felvérezte a kezét, megégette pecsétviaszkkal és a pohár, melyből inni akart, kiesett a kezéből. Már sehol sem találta a helyét, alig várta a reggelt, hogy útrakeljen.

Éjfél után hirtelenül felöltözködött és szinte futva lement az utcára.

IX.

Künn hullongott a hó. A jeges égbolt - óriási hidegborogatás - rásimult lüktető fejére. Gyalog botorkált a sötét utcákon, órákig. Felnézett egy mulatóba, hol sohasem járt és senki sem ismerte. A pirosernyős lámpák alatt nők ültek, egy pár órára kikészített szépségükkel és úgy néztek rá szembogarukkal, melyet az atropin mérge tágított ki, mint a tébolyultak. Pezsgőt ittak, melybe a lovagjaik hámozott barackot és körtét mártogattak villán. János a fülledt levegőt nem bírta, szédült a feje és pár perc múlva innen is eltávozott.

Inkább bandukolt az utcákon, magába süppedve a nyomorék szemével, melyet erre az estére fekete szemkötővel takart el. Azon gondolkozott, hogy mennyien boldogtalanok és hogy mások vágyát sohasem lehet megérteni. Emlékezett, egyszer egy ünnepi napon az asztalnál milyen sok csúnya embert látott egymás mellett, hervadt asszonyokat és nehezen ziháló, puffadt férfiakat, mellettük a gyermekeiket, kik nevetségesen hasonlítottak rájuk, mert nemcsak a szépek akarják egymást, hanem a csúnyák is, ők is gondoskodnak arról, hogy a lapos orrok, a vizes szemek, a beteg csontok tovább mozogjanak ezen a boldogtalan földön. Ők is megtalálják egymást. A csúnyaság azt mondja a csúnyaságnak: imádlak. A bűn ezt kiáltja az árulásnak: vigasztalódjunk. Ostobaság, mormogta magában, nincs is bűn és árulás, az emberek nem azért boldogok, mert jók, de azért jók, mert boldogok és aki boldogtalan, annak mindent szabad.

A békét akarják mindannyian, a nyugalmat, az egyensúlyt és megtalálják egymásban. Ki tudja, hogy mi kelt szerelmet. Az átkozottakat talán egy halványan panaszkodó hang ejti mámorba, mely egy nyomott és alacsony polgári szobát idéz, az asztalon az olajlámpával és mellette egy leendő anyát vagy egy vérszegény félkeztyűs kezecke, a hideg ujjával, vagy egy letaposott cipősarok mártíromsága. Ez annyira titokzatos, mint maga az élet és a halál. Ő is csak a békét akarná, semmi egyebet.

Már hazafelé járt.

Sáros, piszkos, rongyos egyfogatú döcögött el mellette és a gázláng fényében lassított. Egy kis nő ült benne ázott kalapban, csatakos szoknyában, nyomorult pincevirág, aki mosolyogni próbált a vértelen szájával. Sohase látott ilyen közönséges, vásott, megalázott és kéjes arcot. A nyakán - a gázláng fényében észrevette - egy harapás halványpiros forradása látszott.

János hátramaradt, hogy a kocsi haladjon el, de messziről lassan követte. A nő intett feléje. Akkor minden vér a fejébe nyargalt. Nyugodtan és majdnem boldogan, nagyon biztosan beszállt a kocsiba.

A kocsi egy sötét házig hajtott. Itt leszálltak. A rosszul világított kapualjból még három lépcsőt kellett lemenni, egy pincészerű kis szobába, melyből émelygő parföm érzett.

X.

János ment, ment a lépcsőkön lefelé.

BÉLA, A BUTA.

(Regényvázlat húsz pillanatképben.)

I.

Béla a nyakáig érő bokrok közt sétál a szigeten.

A keze, a nadrágja, a szemüvege vert aranynak rémlik a nyár fényében.

Nézi a kék eget, a színes kavicsokat, hallgatja a madarak lármáját, magába szívja a gyepágy illatát, de ez a boldog zsibongás alig hat rá és a napfény is kissé elhomályosul, - valami halvány és szürke köddé szűrődik - mire lelkébe ér.

Ha ősszel, kopár fák között megy és novemberi eső paskolja, bizonyára akkor is ilyen. Se vígabb, se szomorúbb.

II.

Tompán járkál, kezében egy könyvvel.

A fejében mint a kukacok és giliszták mozognak a különböző paragrafusok, a titok tiltott felfedezéséről, a magánlaksértésről, a család és vétkes bukásról. Azután börtön és államfogház, fegyház, mindig fegyház, tíz, húsz évi - ki tudja hány évi - fegyház.

Ügyvédi vizsgára készül.

Látszik rajta a virrasztás, amint egyik fától a másikig megy a magolók fáradt sietésével és a szemét az arramenőkre emeli.

Estefelé becsapja a könyvet, lehorgasztja a fejét, hazafelé indul.

III.

Otthon, az udvari szobájában hideg szivarbűz fogadja és újra könyvek, - perrendtartások és törvénycikk-kivonatok - melyek alá vannak húzva piros, kék, zöld ceruzákkal és litografált jegyzetek, melyeket sokszor elolvasott, de most nem is sejti, mi van bennük.

IV.

Menyasszonya családjánál lakik.

Forma szerint albérletben, egy kiadó, hónapos szobában, de valójában mint vendég, a vőnek kijáró minden rokoni előnnyel.

Ezt az életrevaló indítványt a leendő apósa tette, aki - öreg, nyugalmazott állami hivatalnok - tudja, milyen nehéz az élet és a fiatalságnak mennyit kell törődnie, ezért azon van, hogy veje minden idejét a tanulmányának szentelhesse és vizsga után azonnal egybekeljenek a „fiatalok”.

Béla nem mondott ellent.

Általában külön véleményt sohase tud nyilvánítani. Áll vagy ül, megy vagy szalad, nevet vagy szomorkodik, mint a többiek, magától azonban nem határoz el semmit. Szereti a nyugalmat és a zavartalanságot. Csak azt köti ki, hogy a lakásbért és a koszt pénzt később visszatéríti.

Az apa, aki sokat mulat az ügyvédek agyafurtságán, hahotázva válaszol:

- Telik arra bőven a zsíros pörköltsegekből... te huncut... te... te... fiskális... - és a hátára egy barackot nyom.

V.

Így valami különös álmvilágba csöppen, melyet maga se tud megmagyarázni, de nem is túlságosan akarja.

Egy földél alatt lakik - együtt és mégis külön - a menyasszonyával, akit nagyon szeret.

Irma kedves és egyszerű lány, túl az első ifjúságon, huszonhét éves, - öttel fiatalabb a vőlegényénél - komoly és okos. Fekete, dús haját szelíden hátrafésüli, mint a feleségek szokták.

Sokat tervezget a jövődjéről, mikor majd a vizsga után irodát nyit az ura és külön mennek lakni.

Béla ekkor mosolyog, aztán elkomolyodik. Ül a zongoraszobában, a jegyese kezét a kezében tartja és eszébe jut, mennyi mindent nem tud még.

- Szép álmok, - mondja idegesen - szinte hinni se merem - és megy tanulni.

A család pedig lábujjhegyen jár:

- Béla tanul, - suttognak - csitt, Béla tanul.

VI.

A vizsga napján reggel hatkor, a szokottnál két órával korábban, ébred a ház.

Bár palástolják, mindnyájan kissé izgatottak. Béla alig aludt valamit, egész éjjel olvasott az ágyban, még a reggelinél is átfut vagy tízszer egy-egy jelentéktelen jegyzetet, mely apró betűvel van szedve a tankönyvben. Arca halálosan sápadt. Hihetetlennek tetszik az a közelség, hogy délre már „kész ember” és hogy az életben általában minden pár perc alatt dől el.

Az apa, aki hosszú, fehér bajszával egy tengerészhez hasonlít, kedélyeskedik:

- Vadásznak és szigorlónak babonából sem kívánok szerencsét.

De az anya mégis int:

- Sok szerencsét, Béla.

Irma elkíséri a kúriáig, ott pedig ezt mondja:

- Gondoljon rám.

Utána bemegy egy templomba, imádkozni érte.

VII.

Otthon sütnék-főznek, az ünnepi ebédre, mely egyúttal lakodalmis ebéd is. Vanília- és borsillat csavarog a levegőben. Az apa nézegeti a menetrendet, hogy holnapután melyik vonattal utaznak el a fiatalok, mert már minden készen áll, másnapra tervezik az esküvőt és a csomagjaik is össze vannak pakolva.

Béla kettő után érkezik.

Jön, se gyorsan, se lassan, ahogy szokott, közönyös, egyforma arccal az udvari folyosón, melyre ablakaik néznek, kifogástalan világosbarna ruhájában és új szalmakalapjában.

- Széna-e, vagy szalma? - kérdezi az apa, aki szereti tréfára fordítani a komolyat.

- Hogy méltóztatol érteni?

- Azt kérdezem, hogy mi történt?

- Megbuktam.

- Se baj - veti oda az öreg úr egy pillanatnyi általános csönd után - mással is megesett már.

- Egyél, Béla - unszolja az anya.

Az ünnepi ebéd pompás, talán kicsit sok is, a bor beszédessé teszi őket. Béla részleteket mesél a vizsgáról, de mint szavaiból kiderül, egyáltalában nincs meglepetve a történeteken. Ezt várta. Először senkinek se sikerülhet.

VIII.

Délután a szobájába megy, hogy a sok virrasztást kipihenje. Nem tud elaludni. Leül egy székre, az ablak mellé, szembe a tűzfallal, mely előtt két ecetfa álldogál. Ájult szomorúságot érez.

Ha egyedül van, majdnem mindig elszomorodik. Maga se tudja, miért. Ilyenkor tompa és határozatlan sajnás ébred a mellében és a fejében. Összeráncolja szűk homlokát és orráról leveszi a szemüveget, mely mély árkot ás a húsába, csunyán fintorog, a kezével pedig valami lemondó és alázatos mozdulatot tesz, hogy úgyis minden hiába. Aki az emberek között maga a nyájasság és szeretetreméltóság, így majdnem ijedelmesnek és kegyetlennek rémlik.

Gyermekkora óta sejti, hogy valami baja van, de - úgy vélte - csak *átmeneti* jellegű.

Nem egyszer azt képzelte, mindennek az oka az, hogy elfelejtett valamit. De mit? Mikor megdörzsölte a homlokát, látta, hogy téved. Az egész idegesség, gondolta később, kissé lassabban ver a vére, mint a többinek és orvoshoz fordult, abban a reményben, csak egy erős gyógyszer, valami izgató kellene, hogy rendbe jöjjön. Évek múltán beletörődött, hogy mindennek úgy kell lennie, amint van, megszokta az egészet és irigyelte a biztos, siető, fölényes embereket, kik fogatokon vágtatnak, vagy gyalog loholnak az aszfalton, szemükben egy határozott cél lángjával és türelmetlenségével. Megvetően mondogatta, hogy ezek gonosz emberek. De belül bámulatot érzett irántuk és megvetést önmaga iránt, ki sohase lehet ilyen s arcára ráült a saját erejének és határainak ismeretéből származó őszinte szerénység.

IX.

Életében eztán is kevés változás esik.

Rendszeresen készül a vizsgára, egy egész éve van, örül, hogy nem igen kell sietnie. Találkozik a régi könyvekkel, melyeket már elfelejtett és a kötetekkel, melyek mindig először ragadnak meg emlékezetében és az egyetlen rendszert alkotják a tudása anyagában, úgy, hogy utánuk folytatni is tudja a szöveget. Ámbár... ennél fogva... ennek következtében... Mennyi, mennyi kötet.

Már reggel ötkor csörömpöl a keltő-óra és még hajnalban is világos a tejüveges ajtaja. Hogy több ideje maradjon a tanulásra, csak a közös ebédre jelenik meg, a reggelijét és vacsoráját behozatja a szobába. Este hétkor karonfogva sétálni megy a jegyesével, akire gyengéden tekint vastag szemüvege alól, vagy magasra emeli a fejét és előre néz, mereven.

Társaságba nem igen jár.

Az emberek vidámsága izgatja, majdnem beteggé teszi. Mikor vicceket mesélnek, oda se figyel. Nem mintha attól tartana, hogy nem érti meg, de únja a változást és szórakozottan-búsan inkább máson járattja fáradt elméjét, inkább nézi azokat, akik előadják és azokat, kik egy pillanatban - talán összebeszéltek? - elnevetik magukat.

Ha bemutatják valakinek, nem tud vele beszélni, mert oly mélységesen foglalkoztatja az, amit lát, mint a gyereket.

Így járt azzal a kollégájával is, kivel egyszer az egyetem csarnokában ismerkedett meg.

Egy nagykereskedő fia volt, kedves és vidám léhűtő, kinek az apja már életében kiadta pár százezer korona vagyonát.

Béla annyira eltelt ettől a gondolatától, hogy csak makogott-hebegett, minden pillanatban az arcába szeretett volna ordítani, vagy a fülébe szeretett volna súgni, hogy „gazdag fiú... jaj de gazdag fiú...” és minthogy küzdött e csábító és beteges merénylet ellen, a kérdéseire csupa finomságból nem felelt, önérzetesen felemelte a fejét, amit a nagykereskedő fia azzal viszonozott, hogy egyszerűen otthagya.

X.

Ezért nem is vágyakozik sehová. Otthon a szobájában üldögél és tüzetesen még egyszer átveszi az anyagot, melyet kívülről, szóról-szóra fűj. Már bízik magában. Csak nyár felé borul el kissé. Újra a nagy-nagy bizonytalanság bántja, a tavalyi szorítás a melle és a feje körül. Növeli ezt az, hogy délutánonként verki szél a szomszédból és a szíve majd elhasad, mikor egy közönséges nótá az utcák füledt akáccillatával az ablakába csapódik. Nyomogatja-szorítgatja a fejét és sóhajtozik.

Irma céltudatosan csak kevés időt tölt vele. Este ölelkezve járkálnak a sötét folyosón. Béla panaszkodik arról, hogy mennyire fél.

- Olyan nehéz a jog? - kérdezi a lány.

- Kimondhatatlanul, - feleli - kimondhatatlanul nehéz - és az égre emeli a szemét.

- Ha én megtanulhatnám helyetted.

Irma tud is már rég egyet-mást a kereskedelmi jogból és a magánjogból, mert esténként a család olvasgatni szokta a jogi könyveket.

- Nem értem, mi van ezen olyan nehéz, - mondogatja az apa - hiszen világos, csak át kell kicsit gondolni.

- Ugyan, apa, - védi az anya a vejét - ha kívülről kellene tudnod, te is csak belezavarodnál.

XI.

A második vizsgára nyugodtabban megy. Kávét iszik és tojást eszik reggelire, hogy jobb legyen a hangja. Még az utolsó percben is mosolyog. Mosolyog akkor is, mikor hazajön.

- Egy évre - szól derüsen.

- Micsoda?

- Amint mondtam.

- De ez lehetetlen.

- Pedig úgy van - teszi hozzá természetesen - megint egy teljes évre.

XII.

Ez az ebéd jeges és szomorú.

Csörömpölnek a tányérok és az evőszerek, senki se beszél, mint mikor a szomszéd szobában halott fekszik. Irma most is mellette ül, közel hozzá, egy leendő feleség tüntető rokonszenvével, aki vállalja az ura szégyenét is és rakja tányérjára a jó falatokat. Az apa néha nagyokat sóhajt, eltolja maga elől az ételt, az anya fel-felkel, átmegy a másik szobába, hogy felszárítsa könnyeit.

XIII.

Béla ebéd után hirtelen eltűnik. Ekkor kezdődik a nagy jelenet.

Az apa hátratett kezekkel járkál le-föl, minden öt percben mond valamit, félig-meddig önmagának, elharapva a szavakat.

- Érthetetlen, - bosszankodik - miért nem megy az ilyen ember más pályára, ahol nem kell annyit tanulni, ha olyan nehéz a felfogása.

Az anya:

- Hiszen olyan szorgalmas, reggel ötkor kel és már kávéházba se jár, mint a többi jogász.

- Azok mégis átmennek.

- A protekció, - kiált az asszony - az a baj, hogy nincs protekciója - de maga se hisz benne.

- Szegény, - mondja Irma maga elé és egyszerre sírva fakad, hangosan - olyan jó ember, maga a jóság. Ő nem tehet róla. Hagyjátok szegényt.

XIV.

Lassankint enyhül a hangulat. Kibeszélik a bosszúságukat, a zápor után józanul meghányják-vetik a teendőket.

Egyelőre azt tanácsolják neki, hogy ne is nézzen a könyvek felé, sétálni küldik, pihenni, üdülni.

Járkál a külvárosokban egyedül és egy csodáról ábrándozik, mely valahogy megmenti.

Az egyetemi tanárokat személy szerint alig ismeri. Eddigi vizsgáit úgy rakta le, hogy vidéken tanult, a szegény rokonainál és fel-feljött szigorlatozni. De a napfény is elsötétült, ha a professzorokra gondolt. Csak ők ne volnának, akkor minden rendben lenne. De vannak, ott ülnek az asztalok mellett és vizsgáztatnak, unott hangon teszik fel a kérdéseket és a bajuszukat pödrök kéjelegve, míg a szegény jelöltek gyötrődnek a paragrafusok kacsaringóin. Nem tudja miért, úgy képzei, hogy ezek a tanárok állandóan vizsgáztatnak, akárhogy erőlteti fantáziáját, nem képes elgondolni, hogy például reggeliznek is, vagy a kávéházban is ülnek és az utcán is sétálnak. Néha azt hiszi, hogy nagyon gazdagok, máskor meg azt, hogy földhözragadt, sötét, rosszindulatú fráterek, „kik értik a módját” és „annyit hall az ember ilyesmit”, akár tíz-húsz koronával is megvesztegethetők.

De hogy lehet megvesztegetni őket? Ezen sokat tépelődik. Elmultak azok az idők, mikor egy-egy hordó bort, egy malacot is elfogadtak a tanárok vagy egy borítékban szende mosollyal lehetett átnyújtani a „vizsgadíj”-at. Haladni kell a korrallal és különböző badar módokon törni a fejét, melyekkel esetleg javára hangolhatná a professzorokat. Egyik ilyen mód az lenne, hogy nagyobb összeget - két-háromszáz koronát - küldene el egy „bizonyos” címre. A feladó nem nevezné meg magát, csak ennyi állna az utalványon: „Egy tisztelője”. Nem, ezt írná oda: „Egy őszinte, alázatos tisztelője”. Vagy ezt: „Egy szegény ügyvédjelölt...” Igaz, hogy ebből nem tudna semmit a professzor, de a vizsgán oly különös hangsúllyal ejtené ki „méltóságos uram...”, hogy a tanár ráismerne és bizonyos tekintetben annyira fenyegetően, hogy a hálátlanság önvádjától visszatörpítve azonnal áténgedné.

XV.

A család úgy határoz, hogy mégis csak tanulnia kell, de a magántanulás semmiesetre se tartható fenn és két tanítót vesznek melléje, egy szigorlót és egy kész ügyvédet, kik úgy jelennek meg itt, mint az orvosprofesszorok egy nagyon súlyos betegnél és úgy is beszélnek a hozzátartozókkal, kíméletesen, vigasztaló modorban.

Váltig kezeskednek, hogy most igazán nem lesz semmi baj.

Béla azonban a harmadik vizsgán is elbukott.

- Megbukott, - kiáltják hangosan és rémülten, könnyek nélkül - megint megbukott - mint mikor valaki meghal.

A házmester bemegy a feleségéhez és ő is újságolja:

- Képzeld csak, megint megbukott.

XVI.

Irma már gyakran nélküle megy ki a városba és hoz neki egy-két cukrászsüteményt, vagy valami kisebb ajándékot. Még mindig szereti.

Körülbelül úgy, mint egy nyomorékot, kinek valamije hiányzik. Olykor, mikor nem veszi észre, nézi a szürke és semmitmondó szemét, melyben köd imbolyog, érthetetlen, rejtélyes és keresi, vajon mi lehet mögötte?

Többé nem tervezget, kisírt szemekkel ül az asztalhoz és egyre többször jut eszébe, hogy ipariskolai oklevele van.

Este, a lányszobájában kikönyököl a holdfénybe. Ebben a hervadt fényben még szép a hervadt arca, mely a napfényben már régen nem az.

Egy szomorú, fiatal özvegynek látszik.

XVII.

A történetek után Béla felajánlotta, hogy azonnal elhagyja a házat és visszaadja a jegygyűrűt, de marasztalták és ő ott maradt határozatlan tervekkel.

Többször készül elmenni, mikor erre semmi különösebb oka sincs. Állandóan csomagol, az ingeit és a ruháját átrakja az egyetlen bőröndjébe, aztán visszarakja, hosszú leveleket ír, aztán eltépi őket.

Bizonyos időközökben tanulni is kezd, a régi buzgalommal. Vannak tervei, de nem igen figyelnek a szavára, mindent ráhagynak.

Szeretik és kímélik, minthogy a ház körül hasznos munkákat talál. Szögeket ver a falba, képeket akaszt fel, utalványokat ad a postára. Ha kell valami sürgősen, nem szégyelli magát, az üzletbe is lemegy és maga hoz fel egy ásványvizes üveget, vagy egy zacskó darát. A látogatóknak így mutatják be:

- Béla - és nem mondanak többet, azt sejtetik, hogy valami távoli rokon.

Marcsa, a tenyeres-talpas falusi parasztlány takarítja a szobáját, akivel reggelenként elbeszélget a porról, a szemétről, a svábbogarokról, az egerekről, a peronoszpóráról és a zsizsikről. Minden héten levelet fogalmaz neki, melyet a szobalány a bakaszeretőjéhez intéz. Marcsa nagyon bízik benne, szereti a társaságát, s ő is érdeklődik a sorsa iránt.

- Hej, Marcsa, - mondogatja - ilyen az élet, Marcsa.

XVIII.

Sokszor az ebédlő közepén áll és nem törődik a többiekkel, akik jelen vannak.

Egy képet néz, melyet már az unalomig ismer, egy erdei tájat, két szelíd őzikével.

XIX.

Mértékadó, tapintatos, udvarias. Kedves kifejezése: „kérem szeretettel...” és „hogyan szolgál a drága egészsége?...”

Szemében egy eltévedt gyermek tájékozatlansága.

Sohasem indul fel semmin. Ha a zsufolt villamosokon lökdösik, mosolyog. Ha elszakad a cipőzsinórja, nevet.

Ebéd után órákig piszkálja a fogát egy fogpiszkálóval.

Orrára rászáll egy-egy légy. De ő nem kergeti el, nézi.

XX.

Ilyenkor érzi, hogy örökre itt maradt ebben a langyos és elragadó jólétben, melyet nem ért, mint az egész életet és székéről alig tud felkelni.

HÚSÉG.

Az ékszerész huszonhárom éves korában nősült meg, akkor, mikor kinyitotta az üzletét egy belvárosi utcában.

Gyönyörű boltja maga is ékszere volt az utcának. Úgy tündökölt a napsugárban és a villanyfényben, mint az ördög kirakata, mely az élet minden incselkedésével csábította az arramenőket, a mánásasszonyokat és a cselédeket, az arákat és a dámákat, a matronákat és a fruskákat, kik büvölten nézték az üvegpolcon álló és az apró tükrökben visszaverődő kincseket. Az ékszerész kitűnő üzletember volt. Halk és biztos, tapintatos és rábeszélő. Tudta, hogy mindenki, aki az üzletébe lép, valami enyhe önvádat érez s mindenekelőtt ezt kell elnémitania. Ezért egy idő múltán bizonyos ékesszólásra tett szert. A nők félig-meddig bűntársuknak tekintették ennek a fényűző és pazar mesterségnek az űzőjét, ő pedig valami kedves és úri tolvajnyelven beszélt velük, nagyon bizalmasan - majdnem tegezte őket - és nem egyszer - mikor gyűrűt próbált - megérintette a kezüket is. Előtte nem volt titok, akár csak a nőorvos előtt.

Üzletének sorsa két év alatt eldőlt. Kiderült, hogy valóságos aranybánya és sokszoros kamattal hozza vissza a befektetett tőkét. Ő maga annyira szorgalmas volt, hogy nyaralni se ment el, a feleségét egyedül küldte a tenger mellé, négy hétre.

Egy júniusi estén korán zárt, még világos volt, a zöldbe ment vacsorázni, aztán betekintett a *Nyári Mulató*-ba, hol a fák között villanykörtek lógtak és a színpadon nők táncoltak. Egy márványasztalka mellé ült, a sötét fák alá. Itt megismerkedett egy szőke artistanővel, akinek valami norvég neve volt, a szemöldökét korommal feketítette és halvány arcát kék rizsporral hintette be. Nézte a fülében, a nyakán a hamis gyémántokat, a szakértő megvetésével és szája körül egy nagyon durva és szemtelen vonást, mely felizgatta és részeggé tette. Három év óta, mióta házas, először ült szemtől-szembe idegen nővel. Azon az estén megcsalta a feleségét.

Másnap sürgönyt menesztett hozzá, melyben valami ürüggyel hazahívta. Vádat, vagy lelkiismeretfurdalást nem érzett. Nagyon hamar rájött arra, hogy aggodalma is túlzott volt, a félelmét, a fürkésző bizalmatlanságát, mely mintegy előre védekezik a leleplezés botrányától, az asszony gyengédségnek hitte és ez annyira meghatotta az ékszerészt, hogy újra megcsókolta őt, a szájalom természetes melegével. Csak akkor mosolyodott el, mikor egyedül maradt a győző fölényével, gyorsan és boldogan szaladt az utcán és máris elhatározta, hogy a viszonyt folytatja. Még azon a héten találkoztak újra, aztán a másik héten már kétszer, aztán majdnem naponta.

Ilyen együttlétek után fáradtan ment haza és a felesége a fáradságát nyugalomnak látta. Tompán beszélgettek:

- Mi újság?
- Semmi.
- Voltál az üzletben?
- Voltam.
- Vacsorázhatunk?
- Hogyne.

Az asszony otthon élt, szelíden és csöndesen, a hat nagy szobában, mely magas és nagyon világos volt, sok-sok tükörrel, fekete és ezüstveretes bútorokkal. Többnyire egy hintaszéken szokott ülni, nyakán valami meleg gyapjúsállal, lábán egy sárgacsíkos barna pléddel, fázékonyan. Megfogta az ura kezét. Így fejezte ki szeretetét, minthogy nem igen szokott beszélni. Hacsak tehetette, inkább bólintott vagy mosolygott, ezzel a tartózkodásával pedig mindenütt tiszteletet biztosított magának, bár nem tudták, hogy a szótlansága öntudatos-e, vagy egyszerűen csak a gazdagságban felnőtt lányok vérszegény fanyarsága. Ellenben igen sokat zongorázott. Már kora reggel leült a szalonba és fejét kissé oldaltbillentve olvasta a hangjegyeket. Biztosan, folyékonyan és ízléssel játszott, némi kis egyéni szeszéllyel. Azok a darabok, melyeket szeretett, majdnem mind acélosak és frissek voltak, kemény hangnemben, de mégis kimondhatatlanul bánatosak, minthogy nem a boldog kis művészek ömlengése szólt belőlük, de a nagyok igazi szenvedése. Az ékszerész, aki későn feküdt le, ezekre a hangokra ébredt és - nem tudta miért - valami hajnali frisséget érzett. Nem értett a zenéhez, csak ritkán és szórakozottan hallgatta, de azt sejtette, hogy ezek a darabok a tökélyt jelentik, olyan csiszoltak és pontosak, mint egy óramű.

Ősszel az artistanő elutazott. Jött helyette másik, egy bronzhajú német lány. Most már rendszeresen és zavartalanul csalta a feleségét. Néha két nővel egyszerre. Éhes szenvedéllyel gyűjtötte a színes női szemeket, a közönségeseket és a ritkákat, a kék zafírt és turmalint, a zöld smaragdot és berillt, a sárga topázt és jácintkövet, a fekete, a szürke, a barna, a vörnyeges szemeket. Ha néha elgondolkozott ezen, kövér önbizalom töltötte meg a mellét és torkát, tudta, hogy erre joga is van, minthogy képes titkot tartani és csak akkor lenne becstelen, ha valahogyan elárulná.

Egyszer az üzletéből sürgősen hazahivatták. Felesége a díványon hevert, egész hosszában, az arcára kék árnyék borult és teste rángatózott, mintha erős, nagyon erős villanyáram rázná. Az orvosok megállapították, hogy szervi szív baja van. Egyelőre a hegyek közé küldték. Hogy visszatért, az állapota javult, kicsit meg is hízott. Feltétlen csöndben kellett azonban maradnia, csak az ebédhez volt szabad felkelnie, mikor a bútorok széleiben fogódzva ment az asztalig, lassan, nyakán a sállal. Arról a halálos szorongásról is gyakran panaszkodott még, mely azelőtt bántotta. Ájulatos bizonytalanságot érzett, mintha mozgó vizen hanyódná és minden elmosódó ködképpé válna. Egy reggel a balmellét fájdtotta, a fájdalom egész a balkarjáig lüktetett. Este a roham ismétlődött. Az ékszerész már ismerte ezeket a rohamokat, melyek vad görcsrel támadtak rá és fásultan várta a lefolyásukat. Tenni semmit se lehetett. Gépiesen a szívére helyezte a jegestömlőt, aztán belelógatta karját a szoba döbbent csöndjébe, melyben a cselédek lábujjhegyen járkáltak. Kinyitott egy ablakot. Mire visszajött és feléje hajolt, az asszony nem lélegzett. Szívének egy mindennél erősebb villanyos lökése pillanat alatt megölte, mint a villám.

A halál nagyon váratlanul jött. Bután és készületlenül állott az ékszerész a halottas ágynál, hiába figyelmeztették előre az orvosok, nem hitte, hogy elvesztheti a feleségét. Ostoba és gyalázatos véletlen, gondolta, hogy ilyen hamar meghalt. Úgy halt meg, hogy nem tudott semmit. Ez a tudat az első pillanatban megnyugtatta. Mert utóbb, a betegsége alatt már nagyon félt, hogy valamit mégis megsejt a halál előtt lévő betegek látnoki éberségével. Voltak azonban percek, különösen a temetés után, mikor azt kívánta, bár tudott volna valamit, vagy csak egy kicsit élt volna még, hogy elmondja neki, a fülébe ordítsa, hogy csalta, mindig csalta, még a betegsége előtt is, a halála előtt egy nappal is megcsalta. A legutolsó pillanatban is oda kiálthatta volna. Hiszen a haldoklóknak oly éles a hallásuk, azt vesztik el utoljára, már hideg a testük és még mindig hallanak. Egy lehelet is megremegetti a dobhártyáját és nem távozott volna el így a semmiségbe. Különben lehet, hogy tudott is egyet-mást. Arra gondolt, hogy a halottak néha hátrahagynak naplókat, melyekben ijesztő vallomások vannak és izgatottan keresni kezdett a holmijában. Semmit se talált. Nézte a varrodobozát is, a szekrények ajtait,

melyekre a nyakkendőit jegyezte fel, abban a reményben, hogy valahol rámered egy jel, túvel bekarcolva, ilyenféle: „gazember... aljas... rongy...” De sehol semmi. Megdöbbsentő, hogy a halottak milyen közönyösek, nem bánják, hogy mi történik velük egy rövid életen, hallgatnak egy örökkévalóságig. Ez annyira fájt, hogy dühöngve sírni kezdett.

Aztán úgy találta, hogy a halottak nem is olyan szerények, mint képzelte, sőt nagyon is szerénytelenek. Elmennek innen, látszólagos közönnyel, de az a csönd, melyet hátrahagynak, nem a hangok megszűnése, hanem eleven és mozgalmas valami, olyan, mint az a csönd, mely a revolverdörrenést követi és drámákkal van tele. Mindenütt az ő nyomait találta. Némely tárgyat bizonyos célzattal hagyott itt, hogy valamire figyelmeztesse. De mire? A plédjét, melybe fázósan burkolódzott, lépten-nyomon látta, a díványon és az ágyon s mikor eltette a szeme elől, másnap eléje került. Illatszert sohase használt. Az egész ház mégis tele volt vele. Ha az ékszerész a hálószobába ment, élénken és fájoan érezte a jegesítőmlő gummiszagát. Egy hónap múlva egyik cseléd megtalálta a kisollóját, melyről azt hitték, hogy végkép elkallódott. Éjszaka pedig az ékszerész gyakran álmódott a feleségéről. Rendesen úgy történt ez, hogy közel hajolt hozzá, a szemébe nézett, a pupillája nőni kezdett, aztán rábandzsított és ettől úgy megijedt, hogy kiabálni akart, attól félt, hogy most ő maga is megőrül. Heves szívdobogással ébredt. Ekkor azzal csillapította magát, hogy erősen rágondolt. Nagyon szelídnek és nyugtatónak látta, egy jószágos szolgálóleány, egy alázatos cseléd volt. Mindig sötét ruhákban járt. Mellén egy ametiszt. Az egyetlen ékszer, melyet viselt, szerény hús lila kő, beteg szívbajos nemes kő, mely úgy illett sápadt arcához.

Minden halálesetnél valami kellemes csalódást érzünk, hogy a fájdalomunk nem is olyan nagy, mint képzeltük, a kín őrzöngése után újra felfedezzük az életet és észrevesszük, hogy süt a nap és ízlik egy-egy étel. Őneki is volt ilyen korszaka. Érezte, hogy szabadon élhet újra. Akkor azonban megdöbbsent a szabadságától. Nagyon nagy volt ez a szabadság, nem tudott vele mit csinálni, pedig alig múlt el harminc éves. A nők, a sok-sok nő, akivel együtt élt, elmaradoztak mellőle, lekerültek a vidékre, kis kabarécsillagoknak, vagy a külföldre telivér bestiáknak. Egyik egyszer telefonozott, de ő letagadta magát. Hosszú idő után a kis szöke fitos is bement az ékszeresboltba, óvatosan, mint vevő. Még mindig viselte az arany karcsattot, melyet valaha ajándékba kapott tőle. Úgy csillogott a karján, hogy sértette az ékszerész szemét. Gyengéden levette róla és azt ajánlotta, hogy kicseréli mással, erre szüksége van, de a kis szöke megértette, önérzetesen letette az asztalra és kiment.

Csak a bronzhajú német lány nem jelentkezett, számításból, az volt a legravaszabb. Mégis találkoztak, az utcán. Az ékszerész tovább akart menni, de megállította:

- Mást szeret? - kérdezte megvetően.

- Mást szeretek - mondta az ékszerész és úgy érezte, nem is hazudik.

Mikor letelt a gyászév, úgy élt, mint eddig, sohase látták senkivel. Azt beszéltek, hogy valami titkos szeretője van, de hogy kicsoda lehet ez, senki sem tudta, az ékszerész állandóan otthon élt, egyedül. A nyugalom jót tett idegeinek. Olvasott vagy heverészett, aztán átment a szalonba, melyben mindig pár fokkal hidegebb volt a levegő, minthogy északnak feküdt és sohasem lehetett egészen átfűteni. Felesége itt szokott ülni, sállal a nyakán, a zongora mellett. Erős kámforszag terjengett, még évekkel ezelőtt tették a kámfort a zongorába, hogy a molyok ne rongálják meg a zongorakalapácsokat, azóta se lehetett kiszellőztetni. Ez az illat - valami józan és különös tömjén - templomias jelleget adott a szalonnak. Feketén és némán nyújtózkodott a zongora. Az ékszerész hozzászokott özvegyi életéhez, lassankint az emlékei is halványultak, de valahányszor itt járt, elfogta a kényelmetlen szorongás, emlékezett egy dalra, mely azelőtt gyakran felébresztette álmából, egy régi dalra, melyet a felesége játszott. Ez a dal rövid volt,

alig kezdődött, máris befejeződött. Fél percig se tartott. Pár akkord az egész és olyan tiszta és szép, olyan szelíd és jó. Napjában többször játszotta a felesége. Ha egy kicsit bánkódott, bement a szalonba, egyet sóhajtott és ezzel vigasztalódott.

Évekig kereste ezt a dalt, mint a feleségének koporsója kulcsát.

- Te, - mondta egyszer egyik barátjának, aki éppen a zongorája mellett ült - játszd el nekem az ő dalát.

Keresgéltek a hangjegyei között. Most látták, hogy az asszonynak nagyon kevés kótája volt, alig pár füzet. A barátja végigjátszotta mind. Nem volt közöttük.

- Magyar dal?

- Nem tudom.

- Klasszikus?

- Azt se tudom.

- Füttyöld el.

Az ékszerész füttyülni kezdett, de a szája megbicsaklott, nem tudta elfüttyülni, pedig belül most is hallotta az egyszerűség és hűség dalát, melyet a felesége játszott és itt hagyta neki, emlékül.

- Az is lehet, - mondta a zongorázó, míg ujjjaival végigfutott a billentyűkön - hogy maga találta ki.

- Lehet - szólt az ékszerész és a kezét odanyomta forró halántékához, melyet az évek fehér dérrel hűtöttek.

Maga körül pedig érezte a halált és az életet, a jóságot, mely végtelen.

SZEMETES.

Valamikor kemény és önérzetes ember volt, aki a hústól és büszkeségtől dagadt.

Műhelyében sivalkodott a fűrész, mint a kismalac és a gyalupadjáról, akár a táviratszalagok, hosszú, fehér forgácsok gombolyodtak.

Januárban, mikor maga az égbolt is beteg, - csupa fekete nyálka és szürke hurut - öt éves, egyetlen kisfia hirtelen lázat kapott, mellét apró piros pöttyök lepték el és meg sem érkezett az orvos a szomszédos faluból, pár óra múlva meghalt.

Ez a csapás doronggal verte fejbe. Elnémította és megsüketítette. Hónapok multán is mély-mély csodálkozás fogta el, valahányszor felébredt, hogy mindez megtörténhetett és a föld oly keveset változott. Ürességet érzett a fejében és a szívében, maga körül, mintha elvettek volna előle valamit, ami eddig védte és az egész vad világ a mellére borulna. Azóta egyetlen zavaros álom az élete. Sokat aludt, egészségtelen, hosszú álommal, nappal is. Dolgozni nem tudott. Vonogatta a vállát és ásított. Majd álmatlanság gyötörte. Izgatottan járt-kelt, cél nélkül csatangolt, lesoványodott és megöregedett, pedig csak akkor mult el huszonkilenc éves.

Egy nyári reggelen - idegen városka határán - a temető mellett lévő mezőn találták, amint az erős napfényben aludt. Puha kalapját, hogy ne érje a forróság, a szemére húzta, kék kabátot, sárga nadrágot és fűzős cipőt viselt, mely után valami mesterlegénynek gondolták. Messziről jöhetett, minthogy cipője lisztfehér volt az országút finom porától.

Augusztus végén a szomszédos falukból és tanyákról ideözönlöttek a búcsúsok, lányok és asszonyok, kik fekete selyemruhában csoszognak a porban, melyet a nyár utolsó fénye aranyoz s a templomi zászlók alatt, réztrombiták hangjainál szenténekeket énekelnek. Egy szentes öregasszony, aki a megyebeli faluból jött, megismerte:

- Pétör - mondta.

Ő azonban nem mozdult. Egy fához támaszkodott és szemére húzta kalapját.

- Kis Pétör, - kiáltott még egyszer a fogatlan öregasszony - hát nem ösmersz?

- Nem ismerem magát - szólt csendesen és elfordult tőle.

Az öregasszony tovább botorkált a porban, arra gondolt, hogy talán megháborodott szegénynek az elméje és három miatyánkot mondott a lelke üdvösségeért. Péter itt sem találta a helyét. Ide-oda lézengett, beszegődött és elmaradt, dolgozni kezdett és abbahagyta. Néha épülő házak állványai alatt lehetett látni, amint cigarettázott. Máskor könnyű házimunkákat vállalt, melyeket bármikor abbahagyhatott, felásta a kertet, piszkafákat hegyezett és madárijesztőket állított fel, miért ebédet és vacsorát kapott. Szüret táján hordókat szállított zörgő parasztszekéren. De sehol sem volt maradása. Bántotta a fény és a láрма, különösen a gyermekek, kik vadul és szemtelenül ordítottak. Ilyenkor elfordította a fejét, komoran tovább ment, beült egy korcsmába. Akkor aztán hetekig lógatta a fejét egy vörös abrosz mellett. Csendes korhely volt, ki nem sok vizet zavart. De egyszer hajnal felé több pálinkát ivott a szokottnál és számláját nem tudta kifizetni. A korcsmáros, ki maga is részeg volt, össze-vissza verte, galléron ragadta és legurította a korcsma lépcsőjéről a hóba.

Feltápáskodott, letörölte magáról a havat és a sarat, eloldalgott, szó nélkül. Égett mind a két arca. Úgy emlékezett, hogy arcul is ütötték. Nem törődött vele, minthogy már semmire sem becsülte magát. Nyelte a keserűséget és a szégyent. Voltak pillanatok, mikor világosan látta a helyzetét és majdnem elégedetten gondolt arra, hogy semmit se veszíthet, olyan mélyre esett,

hogy tovább nem sülyedhet. Reggel kiállt a piacra, hol facér napszámosok álldogáltak, munkára várva. Valaki azt kérdezte, nem vinne-e el egy kocsi szemetet. Miért ne? Legyintett a kezével, hogy nem bánja.

Öreg, tapasztalt szemetesektől hallotta, hogy legjobb egy erős virzsiniára gyujtani, akkor kibírja az ember. Erre se volt szükség. Állta ő enélkül is. Később, amikor már gyakrabban szállított szemetet és naponta többször fordult a kocsijával, maga is csodálkozott, hogy milyen hamar beletörődött új mesterségébe. Annyi bizonyos, hogy mindjárt érdekelte és vonzotta. Nézte a kezét, melyet elborított a ragadós szutyok. Sokáig le se mosta. Este pedig kéjelegve gondolt arra, hogy milyen ronda munkát folytat, többször egymásután hangosan kimondta a foglalkozása durva és parasztos nevét, amin nagyon nevetett.

Aztán néha valami halvány reménység is izgatta, hogy a föld alatt a sok haszontalan lim-lom között véletlenül valami kincset talál, egy mindennél nagyobb kincset, mely egyszerre nagyon gazdaggá, hatalmassá, boldoggá teszi és folytathatja régi életét. Hiszen annyi minden van a föld alatt. Szenvedélyesen ásott-ásott, mindig mélyebbre. De nem talált semmit. Csak port és szalmát, rozsdás lábasokat, cserepeket és üvegdarabokat, összegubancolt hajat és rohadt cipőket, olyan holmikat, melyeknek már az értelmét se tudta. Hogy a gödör fenekéhez közeledett, elfogta a szívdobogás. Türelmetlenül, kíváncsian és lázasan lapátolt, várt valamire, maga se tudta, mire. Egyszer a lapátja egy kemény tárgyba ütközött. Valami ládát talált. Kinyitotta a fedelét, de belül üres volt. A gödör fenekén rendesen pihenőt tartott. Leült a földre, melyet előbb lesöpört éles nyirfaseprőjével és aszerint hogy tél volt vagy nyár, melegedett, vagy hűsölt, mert a szemétgödör olyan mint a parasztsuba, télen meleg, nyáron hideg. Zöld legyek cikáztak a homályban. Messze fölötté lármázott az élet. Egyedül volt a föld alatt. Péterke, gondolta egyszer, ő is ilyen mélyen lehet és az ő kis szája, az ő fekete, kedves szeme és áldott két keze is szemét már. A mosolya is szemét.

Olykor találkozott falujabeli asszonyokkal, de ezek már nem ismerték fel. Nagyon megváltozott. Haja hozzákopott a szemét színéhez, a szeme pedig, talán a sok fürkésző kutatástól, összezsugorodott, mint a földalatti állatoké. Arca elhízott, vastag, húsos és négyszögletes lett, az élettapasztalat állati kegyetlenségével és bölcs közönyével. Körmei megrepedeztek és elcsempültek. Kettő a balkezén meg is vakult. Az az izgága türelmetlenség, mely miatt annyit szenvedett, nem bántotta többé. Nyugodtan dolgozott és nyugodtan aludt. Kapott valami szürkebarna ruhát is, mely védte a hideg és eső ellen és úgy elbujhatott benne, hogy senki se vette észre. Ha csöngetett a kapukon, kezében egy vasvillával, beengedték. Senki se kérdezett tőle semmit, sohase néztek rá. Tudták, hogy ez a szemetes. Időközben mellékfoglalkozása is akadt. Úri házakhoz hívták, agyonlőni a veszett kutyákat és a beteg macskákat. Egérfogókat árult és patkánymérget, melyet egy bádogdobozban tartott, sok ronggyal körülbugyolálva a szemeteskocsi mélyén. Bunkósbotokkal, horgokkal és kötelekkel leereszkedett a moslékos csatornába, ahol órákig piszogott, gyufákat és gyertyákat gyujtott a lucskos sötétben.

A gyerekek, kik ősidőktől fogva reménytelenül szeretik a piszkot, titkos irigységgel meredtek rá és élvezték munkáját. Ők mindent látványosságnak tekintenek. Meg vannak például győződve, hogy az életek, melyek itt leperegnek, önként vállalt szerepek és azok, kik sánták, csúnyák és puffadtak, valaha gyerekkorukban csakugyan sánták, csúnyák és puffadtak akartak lenni és ma is azért ilyenek, mert ez nekik nagyon tetszik és megfelel. Így nézték a szemetest is. Különös, vén szemetes lett belőle, a foglalkozása minden fortélyával, ijesztő tapasztalatával. Orra körül volt egy harapás. Azt beszéltek, hogy patkány marta meg és a szemetes pókhálóval kezelte. Katonásan ment az utcán, a vállára vetett rozsdás flintával, övén egy szelencével és egy kézilámpával. Később érmekeket is lehetett látni a mellén, két ócska medáliát, melyet cukorspárgára akasztott. Az egyik valamilyen dalárda jelvénye volt, a másikat pedig, egy régi tallért, a sze-

métgödörben találta. Minthogy egy hosszú élet működéséért senki se tüntette ki, ő tüntette ki önmagát.

- Szemetes bácsi! - kiabáltak rá a gyerekek - honnan jön?
- Lakodalomból - felelt rá tréfásan és kacsintott a hibás balszemével.
- Mi volt vacsorára?
- Féreg, bogár, giliszta. Egy se piszkos, mind tiszta.
- Mit talált a gödörben?
- Kincset, kincset. Atila király kincsét.

Ha dolgozott, akkor odaálltak a gyerekek - mosdatott, fésült úrfiak - és lekiabáltak hozzá a gödörbe, melyből a feje sem látszott ki. Egymásután hányta ki lapátjával a ragadós szemetet, melyet a gyerekek nagy mulatságára lekváros csuszának nevezett. Visongott, sikongott a gyerekkolónia és izgatta az öreget.

- Szemetes bácsi.
- No mi az, aranyvirágom.
- Mik szaladgálnak a lába körül?
- Galambocskák.
- Azok cincognak úgy?
- Nem cincognak azok, hanem turbékolnak.
- Hát nem fél a férgekől?
- Isten átkái azok is, csak úgy, mint ti.

Az öreg gyönyörűen tudott füttyülni. Vékony, éles füttyeit úgy eregette-teregette, mint a pántlikákat, melyeket összebogozott és kioldott, csokorra kötött és cifrázott, aztán újra szétbontotta az egészet, hogy a hallgatóknak elállt a szeme-szája. Azt mondogatta, hogy ezektől elcsendesülnek a patkányok és - csicsijja-babájja - elalszanak a férgek is.

Tavasszal, mikor az orgonák és galagonyák kihajtanak és dagadni kezd a föld, mint valami áldott tészta, a szemét is kivirágzik. Azt lehet mondani, hogy húzik a szemét. Csupa élet és mozgás, csupa szín és fény. A gödrök, melyek végtelen mélyükbe fogadták az ősz és tél minden hulladékát, most majdnem kiöntenek mint a megáradt folyók és feltetszik rajtuk a rothadás szivárványa. Kövér, füledt illatok lengenek, melyek elfacsarják az orrot, a salétrom szaga, mint valami hegyes kutató-tű, szinte az agyvelőbe turkál. Péter bácsi órákig motoz a gödörben és érzi a tavaszt, vigyorgó utálattal és eszelős kárörömmel látja a tenyészet és enyészet minden förtelmét. Az ezerlábúak, a vízszínű és áttetsző férgek, a kis fekete szemétbogarak, melyek kemények és szívósak, mintha acélból készültek volna, a halál katalinkái szeliden leülnek a kezére és végigsurrannak a kabátja hajtókáján. Nem hessegeti el őket. Letelepszik a gödör fenekére és egy hajtásra felhörpíti a pálinkás butykosát, melytől mind a két szeme szögletén kicsorran a könny és végigfolyik mind a két arcán. Fejében lassan dongani kezd a részegség. Még mindig azt hiszi, hogy nem hiába kotorja körmével a földet, egyszer rátalál arra, amit keres. Most is lel egy kilyukadt gyereklabdát. Óvatosan letörli a kabátja szélével, a világért sem vetné ki a földre, a többi szemét közé. Az ölébe teszi, simogatja és nézi.

Egy ötéves gyerek áll a gödör szélén, bámulja az öreg szemetest, aki ül-ül, semmit se csinál.

- Szemetes bácsi, - kérdezi csodálkozva - jó ott lenn?

- Jó, fiam, - mondja a szemetes és csemcsegetve issza a könnyeit a pálinkával együtt - nagyon jó. Te nem is tudod, hogy milyen jó. De ha majd nagy leszel, egyszer talán te is megtudod.

A kis gyereket - egészséges, pogány kölyök - megvilágítja a tavasz rózsaszín fáklyája. Néz a fekete gödörbe, a fekete emberre, kinek fekete a szája is. Nem érti, hogy mit beszél, de ösztönösen megborzong. Tudja, hogy valami feketét mond.

APA.

Jánoska, aki hat éves koráig makkegészséges volt, egy júniusi délután hirtelen hányni kezdett.

Halványan, nyöszörögve feküdt a dívány szélén, bágyadt fejcskáját a párnára ejtve.

Az apa épen hivatalba indult. Kezében a kilincs, fején a szalmakalap.

- Bemégysz? - kérdezte az asszony.

- Nem tudom.

- Maradj itthon, apa. A gyerek nagyon forró - tette hozzá németül, hogy ne értse a fiúcska és még egyszer megtapintotta homlokát.

- Akkor talán írok a főnöknek.

- Írd kérlek, hogy orvosért szaladtál.

Az apa megírta a levelet, kis gondolkozás után, mert utóbb jelene volt a kései bejárások miatt, udvariasan jelentette, hogy a fiú súlyos beteg. Aztán elküldte a levelet a hivatalba, hol az akták reménytelen szaga terjengett.

Viharra készülő nyári délután volt, tintafekete felhőkkel.

A szoba egyszerre sötét lett, a színek elfakultak, tompa sárgaság borult mindenre, mintha az égbolt üvegharangja alól egyszerre kiszivattyúzták volna az utolsó korty levegőt is és a következő pillanatban mindenki megfulladna.

Villanyt gyújtottak.

Kalapáló szívvel járkáltak le-föl s szinte vakon meredtek a hőmérőre, melynek higanyoszlopa magasan a pirosvonal felett, alig valamivel a negyven fok alatt csillogott.

Másnap reggel kiderült, hogy Jánoska kilenc darab zöld és nyers körtét evett meg. Azzal rontotta el a gyomrát.

Félnyolc felé az apa egyik hivatalnoktársa jött hozzájuk - édeskés és savanykás ember - szalonkabátban és némi fontoskodó jóindulattal, ki nem is csinált titkot abból, hogy félig-meddig hivatalos küldetésben jár. A cukros citromfröccs egyenesen a gyerekhez vezettette magát és megfogta a kezét, hogy elég forró-e.

Annak találta.

A főnök kéme, gondolta az apa és az anya egyszerre s úgy érezték mind a ketten, hogy a beteg most nem is elég forró.

Másnap azonban a főnök egy üveg konyakot küldött a névjegyével, melyen ez állt:

„Jobbulást a kis betegnek. Ön pedig maradjon otthon, amíg meg nem gyógyul a fiúcska. Mint apa, nagyon megértem az aggodalmát”.

A „szép levél”, amint otthon nevezték, rendkívüli hatást gyakorolt. Meglepődve nézegette az apa.

Gonosz és sunyi ember volt a főnök, aki mindenkire, még önmagára is gyanakodott. Folyton szaglászott, vastag véreb-orrával, ide-oda nézett, kidagadó szemeivel, melyek a gyanutól majdnem bandsítottak. Ha becsapta maga mögött a párnás ajtót, alkalmazottai azt képzelték, hogy a kulcslyukon át kémlelődik vagy hasravágódik, fülét a padlóhoz tapasztva.

Különösen őt nem szenvedhette.

Hátul egy sötét szobában dolgoztatta, reggeltől estig, kezét sohase fogott vele, alig viszonzta a köszönését. Utazott rá.

Most az apa mindenesetre élvezte a szabadságot. Ténfergett a beteg fiú körül, tétlenül. Ebéd és vacsora után olykor hörpintgetett a konyakból, melyet az orvos megtiltott a gyermekének. Ideje maradt a szemlélődésre is. Észrevette, hogy harmadik emeleti udvari lakása nem is ellenszenves. A gyermekszoba, melyet eddig csak délben, ebédidőn látott, minthogy mindig a hivatalban ült, ünnepnapokon pedig aludt, reggel kilenc óra tájt keleti napfényt kap, az ő kisházában pedig délután háromkor egészen hangulatos.

A szegény emberek ilyenkor jönnek rá, hogy nem az övék az életük. Elmúlik és észre sem vehetik.

Fia egy hét múlva felkelt az ágyból.

Sétált vele az utcán, egyszer elvezette a régiségtárba is, megmutatta neki a véres, lőporos, fekete zászlókat.

Csak a harmadik hét multán ment be a hivatalba.

Egy kis halk, alig sajtó önvádat érzett, mikor belépett.

Attól tartott, hogy talán önkényesen nyújtotta a szabadságát.

De a szolga nagyon nyájasan fogadta. Kinyitotta előtte az ajtót és amit sohasem tett, elvette tőle a kalapját.

Körülte villanyos érdeklődés sercegett. Körülállták az íróasztalát, bizonyos néma ovációval és a vállára vertek, részvét tükröződött a kartársak szemében, látszott, hogy ők már mindenre el voltak készülve.

A főnök is kijött hozzá és megkínálta arany-cigarettatárcájából.

- No, rendben vagyunk? - kérdezte, hahotázva. - Tudtam, hogy nem lesz baj... mindjárt tudtam... Hát bizony, a gyerek nagy gond... Van egy orosz közmondás: akinek van gyereke, az örüljön s akinek nincs, az is örüljön... - és kezét fogott vele.

Az apa zavartan hallgatta ezeket a magvas igazságokat, egy elhárító, szerény mozdulattal, mintha azt mondaná, hogy ami a gyermeke betegségét illeti, az nem egészen az ő érdeme.

Aztán leült dolgozni.

Munkája nem igen akadt.

Távolléte alatt az aktakötegek lekerültek íróasztaláról, más helyekre vándoroltak. Kavargatta a kávéját, cigarettákat sodort, zsebkésével levágta körmeit és minthogy néhány írását hamar lerázta a nyakáról, vette a kalapját és már tizenegykor ellépett.

Az is megtörtént, hogy reggel későbbén érkezett, kilenc felé. A főnök idegesítő csengője úgy lármázott, mint régen, ő pedig izgatottan szédült be a szobájába. De csak ennyit kérdezett tőle:

- Hogy van a gyerek?

- Köszönöm - kezdte el, de nem engedte szóhoz.

- Majd magához tér, - vigasztalta - sok napfény... hallgasson rám, sok napfény...

Ő hallgatott rá, egyetlen szót se szólt. Elsőül vette ki szabadságát. A kartársai, ismerve a helyzetét, ezt természetesnek találták és azon se akadtak fel, hogy erre a célra előleget kapott,

rendkívüli kedvező fizetési feltételek mellett, úgy hogy csak akkor kezdik a levonását, mikor a gyerek teljesen rendbe jön. Jánoska betegségének körvonalai most végkép a bizonytalanba és végtelenbe vesztek. Maga az apa se tudta, hányadán áll vele. Beszéd közben nem egyszer felkiáltott, hisz ekkor még feküdt szegény fiam, bocsássanak meg, uraim, ezért nem intézhettem el, legyenek belátással. Az emberek belátással voltak. Annyira, hogy helyel-közzel még a vasúti jegypénztárnál és a dohánytőzsdében is előre engedték.

- Szegény, - mondta a főnöke szánakozva - nem igen beszél... de sok baja van... a családja... - és legyintett a kezével, lemondóan.

Mikor az öreg titkárja meghalt, csupa szánalomból, maga mellé vette, az igazgatói irodába.

Meg-megállt az íróasztala mögött, a vállára tette a kezét, súlyos jóindulattal:

- Egyet mondok magának, barátom... napfény... sok napfény, - és köpcös mutatóujját húsos szájára tapasztotta, mintha valami nagyon becses titkot árulna el - én próbáltam... tudom... sok napfény kell a gyerekeknek - és a hallgatóban majdnem kétségbeesést keltett, hogy ilyen borvirágos és lila lesz annak az arca, aki napfényben nevelkedik és általában az egész élet arra jó, hogy ilyen hiábavaló emberek bujjanak ki a földből - napfény... mindig és mindig napfény...

A másik ezt mondta:

- Reggelenként egy pohár hidegvíz, egy kanál mézzel elkeverve.

A harmadik:

- Csak aludtej.

A negyedik:

- Főzelék, mindig főzelék.

Az ötödik:

- Homok, homok, homok.

Az apa szórakozottan hallgatta ezeket a jótanácsokat.

Néha a villamoson, mintegy köszönés helyett kiáltottak feléje: napfény, mézes víz, aludtej, főzelék, homok.

Hamarjában nem tudta, hogy homokkal etesse-e gyermekét és főzelékben, vagy aludtejben fürdesse-e meg. A napfény összekeverődött a mézes vízzel, az aludtejjel és a főzelékkel.

Legjobban szerette volna megmondani, hogy végre már hagyják békében, de a rokonszenv oly élénk volt, hogy torkán akadt a szó.

A fia különben vasgyúrónak mutatkozott. Már nyugodtan megevett kilenc körtét is. Semmi baja se lett.

Ellenben az orvosi tanácsok mégis használtak. Az apának, aki az utóbbi időben határozottan gömbölyödni kezdett.

Igaz, hogy a gyermekétől nem is sajnálta a jót. Gyakran vitt haza számócát, tejfölt, csokoládét. Inkább a saját szájától vonja el a falatot, gondolta érzékenyen, de a kicsiért megtesz mindent. Délben a cukrászdában összezsomagoltatta a csokoládés fánkokat és krémeslepenyeket, melyeket annyira szeretett, hogy az élete legsötétebb pillanataiban is hit ébredt benne, ha rájuk gondolt. Mind a kisfiúnak vitte, de nehogy elrontsa a gyomrát, rendszerint csak egyet adott át. A többi ő ette meg.

Nagyon megható apa volt. Csupa puhaság és olvatag jóság. Valahányszor a tükörbe tekintett, könnybelábbadó szemmel látta meg alakját. Azt gondolta magában, hogy íme a gyermekem atyja. Lassankint, öntudatlanul, harmadik személyben kezdett beszélni önmagáról, mint a kis-babák. Ha lefeküdt, azt mondogatta egész halkán, most gyermekem édes, jóságos, munkás atyja jól megérdemelt nyugalomra hajtja fáradt fejét. Édes jó apa eszik, hogy erősödjön és tovább folytathassa áldásos működését. Apa bort iszik, apa szivarra gyújt, apa kissé izzad.

Az élet gyorsan mult. Néha álomnak, zavaros látománynak rémlik, ami van, azzal szemben, ami váratlanul és érthetetlenül eltűnt. Ilyenkor az ember úgy megrémül a valóság szilárd tárgyaitól, mint a jövődömdő és az álom baljós jeleitől, a tűztől és a koporsótól. Jánoskának még tegnap fehér kötött harisnyái voltak és ma fűzős bakkancsok állnak a küszöbe előtt, gimnáziumba jár. Nem kísértetjárás ez?

Évente az apja születésnapján egy-egy köszöntőt mondott. Eleinte együgyű gyermekversekben, aztán érzelmes prózában. Minden emberi szó gyenge arra, hogy kifejezze az apai szív legendás jóságát és meghálálja önfeláldozását. Az apa fáradtan hallgatta, helyeselte az apai szív legendás jóságát és hogy az emberi szó gyenge a kifejezésére, fejében pedig összegabalyodtak a mult és jelen szálai, felbonthatatlan, titokzatos gombolyaggá.

Nehezen kelt fel a székről. A búbanatban és gondban elhízott. Hájpárnák rakódtak le a hasára és a hátára, zsíros púpok nőttek ki belőle és zihálva lélegzett. Többé nem is hasonlított önmagára. Önző, ragadozó szörny volt. Egy apához hasonlított.

Évek mulva is gyakran a fülébe súgták még, napfény, mézes víz, aludtej, főzelék, homok. Nem igen felelt senkinek. Egymásután haltak meg mellette az emberek, nem törődött velük. A vén ember közönyével tekintette a halált.

Huszonöt éves szolgálati idejét a vállalat megünnepelte. Ezer koronát adtak át borítékban és a főnök, akinek közben egészen ellágyult az agya, a díszlakoma pezsgőjétől felmelegedve szorongatta a kezét:

- Igaz, - kérdezte és emlékezni próbált - hogy van a gyerek? Magának volt egy kis fia. Emlékszem, sápadt és beteges fiúcska volt. Remélem, jobban van már.

- Köszönöm - felelte az apa, kitérően.

Azt nem mondta meg, hogy a fia gépészmérnök egy gyárban, körszakálla van és multkor a gőzfürdő mérlegén, lepedő nélkül, hetvenkilenc kilót nyomott.

-&-